

Received / Geliş
03.05.2018

Article History
Accepted / Kabul
19.05.2018

Available Online / Yayınlanma
20.05.2018

CONSERVATIVE POLITICS IN THE AGE OF MOBILIZATION: RETHINKING THE ROLE OF INSTITUTIONS

MOBİLİZASYON ÇAĞINDA MUHAFAZAKÂR SİYASET: KURUMLARIN ROLÜNÜ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Hayati ÜNLÜ¹

Abstract

The aim of this article is to discuss how institutions have become important again for global politics, particularly conservative politics. In this respect, firstly, mobilizations which are rising in global politics will be evaluated and then the role and importance of the institutions in the literature against mobilization will be discussed. After that, the experience of the major conservative traditions in power applying to institutions will be investigated. It will be argued that political contexts and institutions as well as social and cultural factors must be included in the analysis. In other words, it will be argued that besides sociological debates, institutional debates should not be neglected. Additionally, the capacity of conservative politics in institutional debates will be emphasized.

Keywords: Mobilization, Civil Society, Institutions, Conservative Politics.

Özet

Bu makalenin amacı, kurumların küresel siyaset için nasıl yeniden önemli hale geldiğini tartışmaktır. Bu doğrultuda makalede ilk olarak küresel siyasette yükselen mobilizasyonlar değerlendirilecek ve ardından kurumların mobilizasyonlara karşı literatürdeki rolü ve önemi tartışılacaktır. Akabinde ise iktidarda yer alan önemli muhafazakâr geleneklerin kurumlara başvurmadaki deneyimleri araştırılacaktır. Makalede sosyal ve kültürel faktörler kadar siyasal bağlam ve kurumların da analize dahil edilmesi gerektiği iddia edilecektir. Başka bir deyişle sosyolojik tartışmaların yanında, kurumsal tartışmaların da ihmal edilmemesi gerektiği savunulacaktır. Ayrıca muhafazakâr siyasetin kurumsal tartışmalardaki kapasitesi vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mobilizasyon, Sivil Toplum, Kurumlar, Muhafazakar Siyaset.

¹ Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

GİRİŞ

Küresel siyasette bir trend terminolojisiyle karşılaştırmalı bir değerlendirme yapıldığında iki önemli trend kolayca göze çarpmaktadır. Birincisi, siyasal solun düşüşü ya da diğer bir deyişle istisnalar olmakla birlikte muhafazakâr siyasetin sol siyasete karşı birçok ülkede iktidarı ele geçirmesidir. Avrupa ana akım siyasette geleneksel sol partilerin büyük bir krizde olduğu görülmektedir. Almanya'da, bir zamanlar hükümet iddiasında olan en büyük parti olan Sosyal Demokrat parti, her geçen gün devam eden düşüşünü son seçimlerde de sürdürerek yüzde 20 gibi bir oy bandında kaldı. İngiltere'de İşçi Partisi, Londra, Bristol, Leeds ve Manchester gibi büyük şehirlerde hala iyi durumdayken, İngiltere'nin güneyi ve doğusunda eski gücünde olduğunu söylemek imkânsız. Parti, eski endüstriyel merkez bölgelerinde tutunmayı kaybediyorken, İskoçya'da ise yok olma yönünde ilerliyor. Fransa'da Sosyalist Cumhurbaşkanı François Hollande için yapılan anketler yaklaşık yüzde 15 civarında iken, Hollande ikinci bir dönem için yarışmayı reddetti. İspanyol Sosyalist İşçi Partisi, on yıldan kısa bir sürede desteğini neredeyse yarı yarıya kaybetmişken; İtalya'daki Ekim 2017 referandumunda sosyal demokratlar, Lombardiya ve Venetto bölgelerinin yüzde 90 civarında "evet" oyu ile özerklik elde etmelerine engel olamadılar. İskandinavya'da bile, bir zamanlar yenilmez olan sosyal demokrat partiler, seçmenlerin göç ve refah devleti üzerine sahip oldukları kaygıları nedeniyle büyük darbe yediler. Son olarak sol siyaset Latin Amerika ve Asya'da da benzer düşüşü yaşamaktayken, Hindistan'daki Kongre Partisi bile oldukça defansif bir yol takip ediyor.

Diğer taraftan küresel siyaset, 1990'lardan bu yana dünyadaki hemen hemen bütün büyük siyasi toplumlarda muhafazakâr siyasi hareketlerin popülaritesinin kademeli olarak yükselmesine ve yoğunlaşmasına şahit olmaktadır. Hatta bu eğilim şu anda zirvesine ulaşmış olabilir. Muhafazakar siyaset, ABD, Hindistan, Rusya, Japonya, Çin'de ve Türkiye gibi İslam Dünyası'nın en demokratik ve kritik ülkesinde büyük bir popülarite kazanmıştır. Bu bölgeler, dünya nüfusunun yüzde 70'inden fazlasını oluşturuyor. Bu muhafazakâr eğilime İsrail'den Güney Kore'ye ve Filipinler'den Macaristan ve Polonya'ya kadar birçok ülke de eklenebilir. Yüzeysel de olsa, bu ülkelerin siyasi sistemlerinde demokrasi açısından ve ideolojilerinde ılımlılık ve radikalleşme açısından daha fazla demokratikleşmiş ülkelerden tek partili Çin Halk Cumhuriyeti'ne kadar geniş bir varyans bulunmaktadır. Ancak muhafazakâr eğilimler tüm bu ülkelerde çok belirgindir, gözlemlenebilir niteliktedir ve belirli temel özelliklerini paylaşırlar. Örneğin tamamı bir hareket konseptine oturtulabilmekte, milliyetçi-muhafazakar ve jeopolitikçi bir karakter taşımakta, ulusal kimliğin yeniden inşasını tartışmakta ve orta sınıflardan büyük destek görmektedirler.

İkinci trend ise küresel siyasetin içerisinden geçtiği mobilizasyon çağıdır. Geçtiğimiz yüzyıl kitleleri kontrol edebilmenin yüzyılıydı. Mobilize olan kitleler, ulus-devlet, anayasa, siyasal parti gibi kurum ve organizasyonlar tarafından bir tür kontrol altına alınmış ve yönetilmeye çalışılmıştı. İçerisinden geçtiğimiz bu dönemde de küresel siyaset, tarihinin en büyük mobilize oluşlarından birini daha tecrübe ediyor. Uluslararası politikalarda tartışılan ABD'nin çöküşü, Yeni Soğuk Savaş, Çin'in yükselişi, Hindistan'ın BM Güvenlik Konseyi üyeliği çıkışı, Avrupa'da yükselen Aşırı Sağ, Ortadoğu'da yaşadığımız Arap Baharı süreci, Birleşik Krallık'ın Brexit çıkışı, AB ve Doğu Avrupa ülkeleri arası atışmalar ve bunun gibi dünya siyasetinde yer alan tartışmaların hepsi yaşadığımız mobilizasyon çağının dış politik tartışmalara yansımaları olarak görülebilir. Yine ABD'den İngiltere'ye, Türkiye'den Hindistan'a kadar birçok demokratik ülkenin içerisinde bulunduğu toplumsal kutuplaşma, sosyal bölünmeler, etnik ve çatışmacı siyaset, çekişmecî siyaset, eşitsizlik ve popülizmin yükselişi tartışmaları ise mevcut mobilizasyon süreçlerinin dâhili siyasetlere de yansıdığı örnekleri teşkil etmektedir. Bu bağlamda kimilerine göre bir hareketler çağı

(Meyer ve Tarrow, 1998), kimilerine göre de bir ivmeler çağına (Friedman, 2012) içerisinde geçiyoruz. Yine mevcut süreci bir bozulma çağı(Fukuyama,1999) ya da bir başkalaşım çağı (Beck, 2016) olarak görenlere de şahit olunmaktadır.

Biz ise bu süreci bir mobilizasyon çağı olarak görmeye eğilimliyiz. Tartıştığımız mobilizasyon kavramını, daha çok iç dinamikler açısından inceleyerek sınırlı bir çerçevede ele almayı planlıyoruz. Literatürde gelinen noktada mobilizasyonların ortaya çıkış sebepleriyle ilgili olarak birçok farklı parametre iddiasında bulunulmuştur. Farklı siyasal deneyimlerde kimi zaman doğal felaketler, iklim değişikliği, yoksulluğun değişen dağılımları ve eşitsizlik tartışmaları mobilizasyonlara sebep olabilmişken; kimi zaman da demografik ve kentsel dönüşümler, küresel ve bölgesel jeopolitik değişimler ve ortaya çıkan yeni teknolojiler gibi çevreden gelen dönüştürücüler etkili olabilmıştır. Ancak hangi sebeple ortaya çıkmış olursa olsun, çalışmamızda mobilizasyona özellikle vurgu yapmamızın sebebi, kavramın sosyal bilimlerde genellikle belirsizlik, başkaldırı, istikrarsızlık ve öngörülemezlik gibi durumları ortaya çıkarabilecek bir kapasiteyle birlikte anılmasıdır. Böyle bir kapasite, tüm ülke siyasetleri için test edici bir süreci beraberinde getirebilecektir. Nitekim bizim burada ele almak istediğimiz temel konu da muhafazakâr deneyimlerin bu mobilizasyonlar karşısında nasıl cevaplar ürettikleridir. Çünkü mobilizasyonlar her zaman ilerici bir karakterde olmayabilir, düzen ve istikrarı tehdit edici bir karakter taşıyabilir. Örneğin ABD ve Birleşik Krallık'ta belli bir eşitsizliğe karşı gelişen "Occupy" ve "Black Lives Matter" hareketleri daha ilerlemeci bir karakter taşıdıkları söylenebilecektir; Almanya'da yeniden ortaya çıkan Neo-Nazizm başta olmak üzere Avrupa'da yükselen Aşırı Sağ, Ortadoğu'daki Siyonizm, Hindistan'da Hindutva ve Burma'da Mabatha hareketlerinin aynı karakterde olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta bazen ilerlemeci karakterde olan mobilize oluşlar bile bir istikrarsızlık doğurabilir. Politik ve sosyo-ekonomik gelişmeye darbe vurabilir, toplumsal kolektif eylem kapasitesine, güvene ve müşterek kimliğe büyük zararlar verebilir.

Bu kapsamda mobilizasyonlara karşı alınan tedbirler açısından literatürün bugüne kadar meseleyi, politik gelişme ve devlet-toplum ilişkileri çerçevesinde ele aldığı rahatlıkla söylenebilir. Politik gelişme açısından 1900'lü yılların başında siyasal düzenin istikrarı açısından konuyu ele alan sosyal bilimciler, 1960 ve 70'li yıllardan itibaren demokrasiyi uzun vadede ayakta tutanın ne olduğu üzerinden ele almışlardır. Bu kapsamda bir kısım sosyal bilimci "Kuzey'de Faşizm Neden Yükseldi?" sorusunun cevabını ararken (Wolfinger,1964); bir kısım da Güney'de neden modernleşme ve sanayileşme konusunda sıkıntıların yaşandığı üzerine çalışmalar üretmişlerdi (Huntington,1968). Bugün ise yine bir kısım sosyal bilimci Batı dünyasında yükselen Aşırı Sağ'a odaklanırken; bir kısım daha çok gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme ya da modernleşmenin yol açtığı istikrarsızlıklara odaklanmaktadır. Bize göre ise aslında hepsi de belli bir mobilizasyonun çıktısı olarak görülebilir. Uluslararası politikadan farklı seviyelerde etkilenilse de, her ülkenin kendi modeli farklı bir gelişim çizgisi ve deneyime karşılık gelmektedir. Bütün mobilizasyonların sonucunda ortaya çıkabileceği tartışılan ve uluslar üstü bir sosyoloji ortaya çıkaran ulus ötesi bir mobilizasyon kapasitesi ise bizim buradaki tartışmamızın dışındadır.

Belirli bir kriz durumu sonrası ortaya çıkabilen bu mobilizasyonlar, toplumlar üzerinde bir belirsizlik duygusuna yol açabildiği gibi, politik aktörler üzerinde ise kimi zaman ve çoğunlukla daha yavaş politik değişimlerin yaşanmasına aracılık ediyorken, kimi zaman da ani şoklar doğurarak aktörleri yaratıcı yenilikler aramaya zorlamaktadır. Bu kapsamda olumsuz etki ve sonuçlara karşı çözümler üretme açısından son yıllarda ekonomik, siyasi ve kurumsal faktörlerin aksine, toplumsal ve kültürel değer ve değişkenler vurgulanmıştır. Başka bir deyişle konunun merkezine daha çok sosyoloji temelli sivil toplum faaliyetleri oturtulmuştur. Mobilizasyonların olumsuz etkilerinin, sivil toplumun atomizasyona uğramış bireyleri bir araya getirip

ortak çıkar ve faydaya yöneltebilme kapasitesi aracılığıyla aşılabileceği yönündeki bu iyimserlik, tarihsel açıdan kitle toplumu teorisyenlerinden bugün de etkili olan neo-tocquevillecilerin yaklaşımlarına dayandırılmıştır. Ancak özellikle, birçok sosyal bilimci belirli koşullar altında güçlü bir sivil toplumun yararlı etkiler üretemeyeceğini, aksine demokratik bir rejimin dejenerasyonuna yol açabileceğini fark edememiştir. Nasıl iki savaş arası dönemde ortaya çıkan Nazizm sivil toplum faaliyetleriyle güçlenmişse, bugün Avrupa'da yükselen Aşırı Sağ ya da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan "Paralel Yapılar" benzer şekilde sivil toplum orijinli bir gelişim çizgisi izleyebilmektedir. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak politik gelişme için toplumsal ve kültürel değerler kadar, politik ve kurumsal faktörlerin de önemli olduğu hatırlatılacaktır. Hatta kimi toplumsal ve kültürel özelliklerin, yani sivil toplum faaliyetlerinin, politik gelişmeye zarar bile verebileceği örneklerle desteklenerek iddia edilecektir.

Politik gelişmenin konsolide edilmesi açısından sivil toplum önemsiz değilken, bununla birlikte, sivil toplum faaliyetinin ne zaman demokratik bir rejimi güçlendireceğini ya da zayıflatacağını belirlemede daha önemli bir faktör, bize göre bu aktivitenin içinde bulunduğu siyasi bağlamdır. Burada siyasal kurumlar ve kurumsallaşma tartışmaları ön plana çıkmaktadır. 1960'larda Üçüncü Dünya'nın siyasi modernizasyon ve siyasi gelişme girişimleri arzu edilen sonucu vermeyince ve aksine ekonomik durgunluk ve siyasi istikrarsızlık içerisine düşülünce, Huntington gibi sosyal bilimciler siyasal kurumları ve kurumsallaşma düzeyini tartışmaların merkezine getirmişlerdi. Sivil toplumdan beklenen katkıların, siyasal kurumlar olmadan gerçekleşmesinin zor olduğu iddia edilmişti. Siyasal kurumların norm, kural ve değerler üreterek tüm politik aktörlerin davranışlarını şekillendirmedeki etkin rolleri arzu edilen sonuçların elde edilmesinde temel ihtiyaç olarak değerlendirilmişti (Huntington,1968). Burada da politik gelişme için sivil toplum tartışmaları kadar siyasal kurumların ve kurumsallaşmanın da önemli olduğu ve ihmal edilmemesi gerektiği vurgulanacaktır. Tartışılan mobilizasyon çağında ortaya çıkabilecek belirsizlik ve istikrarsızlıklara karşı, düzeni, istikrarı ve demokratik gelişmeyi sağlamak ve sistem içi bileşenler için davranış kalıpları üretebilmek adına kurumlar yeniden tüm düzenleyicilikleriyle en önemli gereksinim haline gelmiş olabilirler. Dolayısıyla uzun bir süredir sosyolojik meselelere fazla odaklanarak siyasal kurumları ihmal eden ve bugünlerde de büyük mobilizasyonlarla karşı karşıya kalmış olan muhafazakâr siyasetin, belki de eylem listesinin ilk sırasında siyasal kurumları yeniden düşünmek ve dizayn etmesinin gerekliliği üzerinde durulacaktır.

1- Mobilizasyon Çağını Doğru Okumak; Sivil Toplumun Karanlık Yüzü

Mobilizasyon terimini ya da buna benzer kavramları kullanan devasa bir literatürün gelişmesine rağmen, kavramın herkes tarafından onaylanan net bir tanımının olmadığı söylenebilir. Kavram son zamanlarda daha çok sosyal hareket literatürüyle oldukça iç içe kullanıldığı için bir sosyal hareket olarak görülmeye oldukça yaklaşmıştır. Yeterli insanın çevrelerindeki dünyadan yabancılaştığını veya dışlandığını hissettiğinde veya siyasal kurumların toplumu nasıl yönettiği konusunda derin bir güvensizlik olduğunda ortaya çıkar. Bu kapsamda kavram, algılanan eşitsizlik, zulüm veya karşılanmamış toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel taleplere yanıt olarak ortak bir sebep etrafında iktidar sahiplerine karşı bir araya gelen geniş ve çoğunlukla gayri resmi gruplarla ilgili görülmüştür. Burada mobilizasyon daha muhalif bir karakterde ele alınır ve aktörler eylemlerini mevcut muhalefet dizilerinde koordine ederler ve mevcut iktidar yapılarını ve dinamikleri dönüştürmeye çalışırlar. Bu model daha radikal ve devrimci bir çerçeveye karşılık gelmektedir (Tarrow,1994).

Diğer yandan mobilizasyon kavramının daha pozitif, ilerlemeci ve çatışmacı olmayan tanımları da bulunmaktadır. Bu mobilizasyon yaklaşımları, devletle toplum arasındaki

etkileşimin bir "nazik tartışması" veya "çağrı alanları" ile ilgilidir. Burada mobilizasyon vatandaşlar, vatandaş olmayanlar (örneğin göçmenler) ve çeşitli aktörler tarafından, bir nedenden övgüyle söz etmek, değişikliği yönlendirmek ve teşvik etmek için kullanılmaktadır. Bu aktörler, mevcut sistemi iyileştirmeye ya da bazıları hakları arttırmaya çalışabilmektedir. Bu mobilizasyon tipi, eski düzeni temsil eden oyunun belirlenmiş kurallarına meydan okuma ile ilgili olarak barışçıl bir seçeneğe karşılık gelmektedir. Bu pozitif yaklaşıma benzer tanımlar önde gelen uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları tarafından da yapılmıştır. Örneğin UNICEF, seferberliği "yüz yüze diyalog yoluyla belirli bir kalkınma hedefi adına farkındalığı artırmak ve talep etmek için ulusal ve yerel düzeyde geniş bir yelpazede ortak ve müttefikleri meşgul eden ve yönlendiren bir süreç" olarak tanımlamıştır. UNICEF'in tanımında kurum üyeleri, topluluk ağları, sivil ve dini gruplar ve diğer grupların planlı hedefler doğrultusunda diyaloga girmek için belirli gruplara ulaşmak adına koordineli bir şekilde çalıştıkları vurgulanmaktadır (UNICEF, 2014). Yani UNICEF'e göre mobilizasyon birbiriyle ve tamamlayıcı çabalarla uğraşan bir dizi oyuncu aracılığıyla değişikliği kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Yine Asya Vakfı, "mobilizasyonun amacının, gömülü demokratik unsurların ve potansiyellerin, iyi yönetişimin, kaynakların, kendi kendine yardım girişimlerinin ve güvenilir ortaklık inşasının ortak çabaları harekete geçirmesi adına bir süreç yaratmak" olduğunu belirten benzer bir tanım ve hedef sağlamaktadır." Asya Vakfı diğer taraftan sosyal mobilizasyonun, topluluk mobilizasyonu, kurumsal mobilizasyon, paydaş mobilizasyonu, kaynak mobilizasyonu, ekonomik ve çevresel mobilizasyon başlıklarını içermediğini de vurgulamıştır (Asia Foundation, 2008).

Mobilizasyonlarla ilgili olarak büyük bir nominasyon sorunu yokken, farklı mobilizasyonların nasıl ve neden ortaya çıktığı ve zamanla nasıl sürdürüldüğü konusu sosyal bilimlerde daha büyük tartışmalara yol açmıştır (Horn 2013: 21 – 22). Her haksızlık, şikayet, teşvik veya değişim arzusu mobilizasyon doğurmayacağı gibi, ortaya çıkan mobilizasyonların sosyo-politik, kültürel, ekonomik ve psikolojik nedenleri olmak zorundadır. Bu kapsamda küresel siyasette ortaya çıkan mobilizasyonların farklı parametre ve trendleri şu şekilde sıralanabilir:

-İklim Değişikliği: Sürdürülebilir kalkınma ve gelişme paradigmasına geçilirken, aynı zamanda birlikte kalkınabilme adına ortaklaşa paylaşılan alanların korunması talebi (Adelphi, 2015; Bond, 2015; ICSC, 2013; Kharas ve Rogerson, 2012; PRIA, 2012; Trocaire, 2011; Vaes ve Huyse, 2012; Vilby, 2014).

-Sosyal, ekonomik ve politik araçları ortadan kaldıran hızlı teknolojik gelişmeler (Bond, 2015; Evans, 2011; Green/Oxfam, 2015; ICSC, 2013; Kharas ve Rogerson, 2012; Peterson, 2014; Vaes ve Huyse, 2012; WEF, 2013).

-Küresel Güney'e doğru kaymalara neden olan jeopolitik güç kapasitelerindeki kaymalar (Bond, 2015; Evans, 2011; Green/Oxfam, 2015; PRIA, 2012; Trocaire, 2011; Vaes ve Huyse, 2012; Vilby, 2014).

-Eşitsizlik, demografik değişimler ve yoksulluğun değişen doğası gibi tartışmaların artık sadece az gelişmiş ülkelerde değil, kırılmalı ve çatışmalı devlet yapılarıyla beraber kitlesel yoksulluğun birçok ülkede görülebilmesi (Evans, 2011; Green/Oxfam, 2015; Bond, 2015; Vaes ve Huyse, 2012; Vilby, 2014; Trocaire, 2011; WEF, 2013).

-Kurumsal güvenin azalmasıyla birlikte, dünya çapındaki sivil toplum organizasyonları için küçülen bir savunma ve çalışma alanı. (Bond, 2015; ICSC, 2013; Vaes ve Huyse, 2012; Vilby, 2014; WEF, 2013).

-Özel sektör aktörleriyle ve hükümet için azaltılmış bir rolle artan sayıda ortaklığa yol açan uluslararası kalkınmada dağıtım modellerinin değiştirilmesi (Bond, 2015; PRIA,

2012; Kharas ve Rogerson, 2012; Peterson, 2014; Vaes ve Huyse, 2012; Vilby, 2014; WEF, 2013).

-Batılı ülkelerde artan tecrit ve milliyetçiliği karşılayan mültecilerle birlikte insani krize yol açan çatışma, yerinden olma ve doğal felaketin artması (Bond, 2015; Trocaire, 2011; Vaes ve Huyse, 2012; Vilby, 2014).

Mobilizasyonu ortaya çıkaran sebepler kabaca bu şekilde sıralanabileceken, konuyla ilgili son zamanlardaki tartışmalar, etkili bir mobilizasyonun doğrusal, öngörülebilir bir yörünge içerisinde gelişmediğini vurgulamıştır. Yani yukarıda sayılan trendlerin görülebildiği her yerde doğrudan bir mobilize oluşla karşılaşamayabilir. Bunun yerine mobilizasyonlar, bu tartışılan trendleri etkinleştiren ya da sınırlayan bağlamsal faktörlere bir tepki olarak koşullu bir şekilde büyümekte ya da küçülebilmektedir. Yani sosyal hareketler literatürü için de büyük önem taşıyan fırsat yapısı burada da büyük önem taşımaktadır (Tarrow, 1994). Bu yüzden bazen uzun süren belirgin sessizliklerin ardından şiddetli ve çoğunlukla çalkantılı bir değişimi izleyen "kesintili denge" boyunca ilerleme eğiliminde olurlarken, bazen de kademeli bir değişimi ortaya çıkarmak isteyen küçük ama devamlı seferberlikler şeklinde olabilirler (Alina Rocha Menocal, 2016).

Sonuç olarak mobilizasyonlar yıkıcı bir dönüşüme de yol açsa, kademeli bir değişime de neden olsa mevcut sistemin yapılarını bir şekilde tehdit edebilmektedir. Bazen değil bir sosyal mobilizasyon, olumlu ya da olumsuz bir fikir bile mobilizasyon kapasitesi sebebiyle mevcut demokratik ya da demokratik olmayan kurulu yapıları rahatsız edebilmektedir. Bu nedenle olası istikrarsızlık, belirsizlik durumlarının önüne geçebilmek ve demokratik hayatı daha sağlıklı kılabilmek adına devlet-toplum ilişkileri açısından önemli bir literatür geliştirilmiştir. Toplumsal ve kültürel değişkenleri merkeze alan bu tartışmalar, devlet-toplum ilişkilerinde ortaya çıkabilecek sorunların sivil toplum yoluyla çözülmesi gerektiğinin altını çiziyorlardı. Bu gruptaki tartışmaları yürütenler, Arendt, Gasset ve Kornhauser gibi Kitle Toplum teorisyenleri ile Putnam'ın başını çektiği Yeni Tocquevillecilerken; her iki grup için de demokratik istikrar ve sivil toplum birlikte düşünülmeliydi. Hatta her konuda farklı düşünceleriyle ün yapmış çağdaş teorisyenlerden Fukuyama ve Barber gibi isimler bile sivil toplumun siyasal, toplumsal ve hatta ekonomik sonuçları yönlendirmede kilit rol oynadığını kabul etmekteydiler (Fukuyama, 1995; Barber, 1995).

Öncelikle Kitle Toplumu teorisyenlerine bakacak olursak, onların önemli bir amacı liberal demokratik kurumları ayakta tutan sosyal koşulların belirlenmesiydi. Demokratik siyasal sistemlerde güç ve zayıflık kaynakları (Kornhauser, 1960, s.7), onlara göre, sosyal yapıda aranmalıydı. Onların temel argümanı "bir toplumun kitle toplumu olduğu sürece, liberal demokratik kurumların yıkıcı politik hareketlerine karşı savunmasız olacağıydı (Kornhauser, 1960, s. 7). Onlar kitle toplumunu, bir grup bireyin, yalnızca ortak bir otoriteyle, özellikle de devletin ilişkisine bağlı olarak birbirleriyle ilgili olduğu toplum olarak tanımladılar. Yani, bireyler çeşitli bağımsız gruplarda birbirleriyle ilişkili değillerdi (Arendt, 1973, s. 316-317; Kornhauser, 1960, s. 32). Dolayısıyla bağımsız ve çoğunlukla çelişkili olan çok sayıda birliktelik biçimi olmaksızın, insanlar kendi davranışlarını ve başkalarının davranışlarını sınırlayacak kaynaklardan yoksun olurlardı. Sosyal atomizasyon, güçlü yabancılaşma ve kaygı hislerini doğurur ve bu nedenle bu gerginliklerden kaçmak için aşırı davranış şekillerine eğilim gösterilebilirdi (Arendt, 1973, s. 316-317; Kornhauser, 1960, s. 32).

Kitle Toplumu teorisyenleri için, kitlesel toplumun savunmasız olduğu politik virüslere karşı en önemli panzehiri ise sivil toplumdu. Örneğin, Kornhauser, "The Politics of Mass Society" adlı eserinde Tocqueville'in (Tocqueville, 1969) "insan oğlu medeni kalacaksa ya da öyle olmak istiyorsa, bir araya getirme sanatı, eşitlik koşullarının arttığı oranda büyümeli ve geliştirilmelidir" özdeyişine atıfta bulunmuştu (Kornhauser,

1960). Modern toplumun yarattığı yabancılaşmaya karşı koymada sivil toplum kuruluşlarına katılımın şart olduğunu savunmuştu. Geleneksel bağlamalardan liberalizm ve kapitalizmle soyutlanan Batılı toplumlar, kendilerini aidiyet yollarını araştıran daha yoksun ve köksüz buldular ve dolayısıyla totaliter hareketlerin çarpıtılmasına da açık bırakılmışlardı. İşte sivil toplum, vatandaşlara alternatif bağlantılar ve toplumsal bağlar seti sunarak bu eğilimleri dengelemeye yardımcı olabilirdi. Dahası, modernitenin, bireyleri geleneksel sosyal bağlar ve alışkanlıklar üzerine yerleştirdikleri kısıtlamalardan kurtardığı durumlarda, sivil toplum faaliyeti, onları kontrol etmeye ve düzenini sürdürmesine yardımcı olabilirdi. Sonuç olarak, kitle toplumu teorisyenleri, sivil toplum kuruluşlarına katılımın sosyal yarınmaları keşitirdiğini; demokratik yönetim için gerekli becerileri teşvik ettiğini ve belki de en önemlisi Batılı toplumları oluşturan farklı bireyler arasında bir "ortak çıkar bilinci" oluşturmaya yardımcı olduğunu savunmuşlardır (Berman, 1997).

Yakın zamanın Yeni Tocquevillecileri ise, belli açılardan farklı olmasına rağmen, kitle topluluğu teorisyenleriyle başarılı demokrasinin anahtarının toplumsal ve kültürel faktörlerde yattığı temel inancını paylaşmaktaydılar. Her iki yaklaşım da birliksel yaşantının canlılığını demokrasinin sağlığının önemli ölçüsü ve öngörüsü olarak görüyordu. Örneğin Putnam (1993a), hem bireysel üyeler üzerindeki "iç" etkileri nedeniyle hem de daha geniş siyaset üzerindeki "dış" etkilerinden dolayı, sivil toplumun demokratik hükümetin etkililiğine ve istikrarına katkıda bulunduğunu savunuyordu (Putnam,1993a). Sivil toplum (dernekler, vakıflar vs.) kendi içlerinde üyelerine, işbirliği, dayanışma ve toplumsal ruh hali alışkanlıkları kazandırmaktayken; dışsal olarak ise yoğun bir ikincil dernekler ağı, çıkarların eklenmesini ve bir araya getirilmesini artırır ve etkili bir sosyal işbirliğine katkıda bulunmaktaydı (Putnam,1993a, s. 89-90).

Kısacası Yeni Tocquevilleciler de sivil toplum yaşamını, bireylerin birbirleriyle ve toplumlarıyla ilişkileri üzerindeki etkileri nedeniyle övüyordu. Özellikle, sağlıklı demokratik yönetim için gerekli olan bireysel davranış ve sosyal etkileşim kalıplarını üretmek adına sivil toplum örgütlerine katılımlarını gerekli görüyorlardı. Sivil toplum yaşamı, "kollektif eylemin ikilemlerini ve pürüzsüz ekonomik ve siyasi görüşmeleri çözmeye yardımcı olan, genelleştirilmiş karşılıklılığın sağlam normlarını desteklemek ve toplumsal güvenin ortaya çıkmasını teşvik etmek" hususunda yardımcı olmaktadır (Putnam, 1995, s. 67). Buna ek olarak, sivil toplum "katılımcıların benlik duygusunu genişleterek "Ben" yerine "Biz" duygusunu teşvik ediyordu (Putnam, 1995, s. 67). Böylece, Tocqueville'in (Tocqueville, 1969) "cemiyetsel ve sosyal amaçlar kadar doğru bir şekilde anlaşılabilir öz çıkarlar" olarak adlandırdığı olguyu geliştiriyorlardı. Sonuç olarak, canlı bir sivil toplum, başarılı demokrasinin kültürel ve toplumsal yapı taşlarını oluşturmaktaydı.

Her iki yaklaşım da modern toplumun kitleleri mobilize edişinin reçetesini sivil toplum üzerinden yazarken, her ikisi de sivil toplumun çoğunlukla demokratik bir rejimi güçlendirmek yerine zayıflatmaya hizmet edeceğini yakalamakta başarısız olmuştur. Burada kaçırdıkları şey, sivil toplum faaliyetinin vahşi bireysel davranış ve sosyal etkileşim modellerini üretebilecek olmasıdır. Belki de onların hatası, kollektif çabaların ve aktivist becerilerin yöneltilebilecekleri amaçlara bakılmaksızın kendiliğinden iyi şeyler olduğunu varsaymalarından kaynaklanmıştır. Oysa ki, bazı durumlarda sivil toplum kuruluşları, memnuniyetsiz bireylerin bir araya gelip mağduriyetlerini paylaşmalarına ve onları yıkıcı siyasi faaliyet için harekete geçirmelerine yardımcı olabilirdi. Nitekim istikrarlı bir birliktelik altyapısı olmaksızın, bir rejim karşıtları "memnuniyetsizliğin nedenleri, durumun çözümü ve eylemleri koordine etme planları üzerinde fikir birliği" oluşturmayı imkânsız bulabilmekteydiler (Crouch, 1968, s. 318).

Kitle Toplumcuların ve Yeni Tocquevillecilerin bu zayıflıklarına karşılık, 1960'lar ve 1970'lerdeki kitle toplumu kuramı üzerine eleştirel yaklaşan araştırmalar, savaşlar öncesi ve savaş sonrası dönemlerde radikal ve çoğunlukla anti-demokratik hareketlerin yükselişinin, sivil toplum kuruluşlarına bağlı olmayan, izole edilmiş bireylerin değil, çoğunlukla aktif olarak katılanların çalışması olduğunu bulmuştur. Aracı yapılar, mobilizasyon ve iletişim araçları sunarak kitle hareketlerini kolaylaştırmaya ve motivasyon ve meşruiyet sağlama görevini üstlenmekteydiler. Bu faktörlerden en çok etkilenen bireyler, kitle teorisi tarafından savunulduğu gibi, en az değil, en çok entegre olmuş bireylerdi (Halebsky, 1976, s. 87; Parkin, 1968, s. 12-14). Yani en irrasyonel davranışı sergileyen bireyler, atomize olmuş bireyler değil, tam tersine sivil topluma entegre olmuş bireylerdi. Bu kapsamda canlı bir sivil toplum, savaşan hiziplere ya da rant arayışındaki özel çıkarılara doğru dönüşebiliyordu (Foley ve Edwards, 1996, s.39). Nitekim Fransa'daki Poujadizm, Birleşik Devletler'de aşırı sağcı faaliyetler ve Almanya'daki Nazizm tamamen canlı bir sivil toplum altyapısıyla desteklenmişti (Berman, 1997; Gusfield, 1962; Pinard, 1971; Wolfinger, 1964).

Sonuç olarak zengin bir sivil toplum altyapısının oluşturulması, alt kültürlerin oluşumunda ve devam ettirilmesinde dünyadaki birçok yerde çok önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ancak bazı durumlarda sivil toplum faaliyetleri, ülke içerisindeki sosyo-politik ve kültürel bölünmeleri hafifletmek ve onları aşmak yerine, bölünmeleri daha da körükleyip toplumun üyelerine diğerlerinden koparıp siyasal bütünlüğe zarar verebilmektedir. Bu nedenle sivil toplum ile ilgili kritik soru, bir sivil toplum faaliyetinin niçin bir "sosyal sermaye" yerine "sosyal olmayan sermaye" ürettiği noktasına kaymıştır (Levi, 1996). Bu noktada önerilen cevaplar, bir taraftan sivil toplum örgütlerinin kendilerinin iç özellik ve karakteristiklerine bakmayı içermekteyken; diğer taraftan kolektif eylemin bir numaralı sağlayıcısı kurumların analize dahil edilmesini savunmaktadır. Biz ise burada ikinci görüşe daha yakın bir noktada durup, resmi ve de gayri resmi tüm sosyal ve politik kurumların bünyelerinde barındırdıkları kural, değer ve normlar aracılığıyla davranış, performans ve sonuçlara etki edebilme kapasitesini vurgulayacağız.

2- Mobilizasyonun Panzehiri Olarak Kurumlar

Kurumlar, sosyal, politik ve ekonomik ilişkileri düzenleyen resmi ve gayri resmi kurullar ve normlardır (North, 1990). Örgütler ile tam olarak aynı manaya gelmezler. Kurumların temel özellikleri şu şekilde sayılabilir: 1- İnsanlar ve örgütler tarafından hayata getirilebilmektedirler (North, 1990; Leftwich ve Sen, 2010). 2- Günlük sosyal, ekonomik ve politik yaşam için nispeten öngörülebilir bir yapı ve istikrar sağlarlar. Kurumlar, kişilerin teşviklerini (veya eylemlere karşı geri dönüş hesaplamalarını) ve davranışlarını biçimlendirir. İnsani etkileşim için tahmin edilebilir, fakat mutlaka verimli veya tartışmasız bir yapı kurarlar (North, 1990; s. 6). Bazılarına göre ise, kurumlar davranışları şekillendirir ancak her zaman belirleyemezler (Leftwich ve Sen, 2010; s. 9). 3- Zaman içindeki davranışları sürdürebilirler ancak kendileri de değişebilmektedir. Kurumlar sürekli olarak insanların eylemleri yoluyla reforma tabi tutulmaktadır (Giddens, 1984). Kurumsal değişim, bu açıdan toplumların gelişme biçimini şekillendirir (North, 1990; s.3). Bununla birlikte, kurumsallaşmış davranışları değiştirmek zor da olabilir. 4- Kurumlar, olumlu veya olumsuz sonuçları üretirler. Bu durum, örneğin gelişme sonucunu elde etme konusunda, kurumların olanaklı kıldığı ilişkiler ve davranış türlerine ve toplumdaki hakların kullanımı ve kaynakların tahsisi için elde edilen sonuçlara bağlıdır (Leftwich ve Sen, 2010).

Kurumlar diğer yandan resmi olabildikleri gibi ve gayri resmi bir karakter de taşıyabilir. Resmi kurumlar resmi makamlar tarafından yürürlüğe konan yazılı anayasa, yasalar, politikalar, haklar ve yönetmelikleri içerebilir. Gayri resmi kurumlar ise, düşünceyi ve davranışı şekillendiren (genellikle yazılı olmayan) sosyal normlar,

gelenekler veya adetlerdir (Leftwich ve Sen, 2010; Berman, 2013). Karşılaştırmalı kurumlar çalışanlar, genellikle literatürde, resmi kurumları öncelikli hale getirme eğiliminde olmuşlarken; gayri resmi olanları, genellikle politik sonuçlara zarar vermelerinden dolayı daha ayrıık olarak incelemiştir (Unsworth, 2010). Bunlar yolsuzluk, paternalizm, kliyentalizm gibi gayri resmi kurumlarken; kurumsal literatürün son çalışmaları pozitif gayri resmi kurumların mevcut olabileceğine dair bir düşünceye doğru evrilmiştir.

Netice olarak sosyal, ekonomik ve politik ilişkilerde sahip oldukları kural, değer ve normlar aracılığıyla davranışları şekillendiren, öngörülebilir ve istikrarlı bir yapı ve çerçeve sağlayan ve arzu edilen sonuçlara etki edebilen resmi veya gayri resmi kurumların bizim çalışmamız için önemi, onların mobilizasyon çağında üstlenebilecekleri stratejik işlevleriyle ilgilidir. Öyle ki bize göre mevcut mobilizasyonların aşındırıcılığı ve istikrarsızlaştırıcılığına karşı, siyasal düzen, istikrar ve demokrasiyi sürdürebilmekte en önemli panzehir kurumlardır. Bugün içerisinde geçtiğimiz mobilizasyon çağı, 1960'lı yılların sonlarında siyasal modernleşme ve kalkınma girişimlerinin başarısız olması sonucu, gelişmekte olan ülkelerin tecrübe etmek zorunda kaldığı ekonomik durgunluk ve siyasal istikrarsızlık durumuna çok benzemektedir. Ya da Batı'da yükselen Aşırı Sağ, modern ve endüstri toplumlarının faşizm cazibesine kapıldıkları Weimar Almanyası'nı akıllarımıza getirmektedir. Bu noktada sosyal bilim tarihi bir ölçüde tekrarlanıyor olabilir ya da benzer bir sürecin içerisinde de geçiyor olabilir. Dolayısıyla mevcut mobilizasyon çağı içerisindeki sivil toplum patlaması elli yıl öncesindeki başka bir mobilizasyon dönemine paralel olarak incelenebilir. Tıpkı kitle toplumu teorisyenlerinin, Avrupa'nın iki savaş arasındaki yıllardaki barbarlık formunu açıklamaya çalıştıkları gibi.

1960'lı yılların sonunda mevcut mobilize olmuş dünyadaki duruma karşı en iyi çalışmayı yapan isim Samuel Huntington olmuştur. Huntington'un "Political Order in Changing Societies" (Huntington, 1968) adlı çalışması, bu durumu, çoğu bilim insanının yaptığı gibi, ekonomik veya toplumsal değişkenlere değil, siyasal konulara ve bağlama odaklanarak açıklamamıza yardımcı olmuştur. Huntington, gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar arasındaki temel farkın servet, sağlık veya eğitim seviyelerinde değil, siyasal kurumsallaşma düzeyinde olduğunu savunmuştur. Gelişmekte olan ülkeler, sosyal ve ekonomik değişimin sonrasında siyasal kurumların gelişmesindeki gecikme ile karakterize edilmişti (Huntington, 1968; s. 5). Bu ülkeler, siyasal birlik olma konusundaki eksikliğin yanında, etkin, yetkili ve yasal bir otorite yokluğundan yavaşlatılmaktaydılar (Huntington, 1968; s. 2). Bu açıdan bakıldığında azgelişmişliğin çözümü, gelişmekte olan toplumların karşılaştığı güçlüklerle başa çıkabilecek siyasal kurumları oluşturmaya yatmaktaydı.

Huntington'ı daha iyi anlayabilmek için her şeyden önce analiz etmeye çalıştığımız gelişmekte olan ülkelere yola çıkmak zorundayız. Onun gelişmekte olan ülkeleri seçmesinin nedeni, mobilizasyon ile ilgili olarak bu ülkelerin içerisinde geçmiş olduğu sosyal ve ekonomik değişime karşı yeterli cevabı üretememiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Sosyo-politik ihtiyaçlarına cevap bulamayan toplumlar, kolektif eylemden uzaklaşmış, ulusal ve toplumsal çıkarlardan ziyade özel ve grup çıkarlarına yönelmiş ve siyasal rejim ve kurumları etkisiz ve gayri meşru olarak algılamaya başlamışlardır. İstikrarlı ve etkili bir yönetim ve kurumlara sahip olamayan bu toplumlar, vatandaşları arasında, ulusal ve toplumsal dayanışmada, örgütsel becerilerde ve kapasitede karşılıklı güven eksikliğine de sahip olmuşlardır. Politik kültürlerinin çoğu da, aile, köy veya kabilenin üyesi olmayan herkese karşı şüphe, kıskançlık ve gizli ya da fiili düşmanlıklarla ifade edilir hale gelmiştir (Huntington, 1968; s. 28). Bu gibi durumlarda muhtemelen sivil toplum faaliyeti de, memnuniyetsiz vatandaşlar için siyasete bir alternatif olmuş, enerjilerini gittikçe daha çok emerek temel ihtiyaçlarını ancak tatmin edebilmiştir. Böylece sivil toplum muhtemelen siyasal

istikrarı zayıflatmış ve bölünmeleri derinleştirmiş, memnuniyetsizliği ilerleterek ve muhalif hareketler için zengin topraklar sağlayarak siyasal düzen ve politik gelişme için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Sonuç olarak burada artık kurumsal bir çürümeden bahsedilebilecektir.

Kitle Toplumu ve çağdaş neo-Tokquevillian teorisyenler gibi, Huntington da siyasal istikrarın, topluluk hissini ve toplumsal amaçlara ulaşmak için uzlaşma ve işbirliğine istekli olan bir vatandaşın ortaya çıkardığı kapasiteyi anlamak için uğraşmıştı. Bu kapasite, kolektif eylem ikilemelerinin ortadan kaldırılması, toplumsal güvenin teşvik edilebilmesi ve toplumun tamamının benlik duygusunu kapsayan müşterek kimlik ile ilgiliydi. Huntington da aradığı sorunun cevabını, sivil toplumda değil, siyasal kurumlarda bulmuştu. Ona göre kurumlar önemliydi. Karmaşık bir toplumdaki toplum olabilmeye derecesi, kabaca, politik kurumların gücüne ve kapsamına bağlıydı. Çünkü kurumlar, ahlâki görüş birliğinin ve karşılıklı menfaatin davranışsal tezahürüydü. Toplumdan izole edilmiş bir aile, klan, kabile ya da köy nispeten düşük bile olsa bilinçli bir çabayla topluma kazandırılabilir. Toplumlar üyelikte büyüdükçe, yapıları daha karmaşılaştıkça ve faaliyetlerde daha çeşitlilik gösterdikçe, yüksek bir topluluğun başarısı veya devamlılığı giderek politik kurumlara bağımlı hale gelmekteydi. Güçlü siyasal kurumlar olmaksızın ise toplum, ortak çıkarlarını tanımlama ve gerçekleştirme olanağına sahip değildi. Siyasal kurumlar oluşturma kapasitesi bu açıdan kamusal çıkarlar yaratma kapasitesiyle eşdeğerdi (Huntington, 1968; s. 10, 24).

Bu yaklaşıma göre, daha karmaşık ve çeşitlilik gösteren bir toplumun, çok çeşitli menfaatlere ve sivil aidiyetlerine sahip insanları bir araya getirebilen ve bireysel amaçlardan ziyade toplumsal amaçlar doğrultusunda onları seferber edebilen güçlü siyasal kurumlara olan ihtiyacı da arttırmaktaydı. Müşterek kimlik de sivil toplumun vatandaşların çeşitli ve özel menfaatlerine bağlı kaldığından dolayı, sadece sivil toplum tarafından oluşturulamazdı. Bu açıdan bireysel unsurlar değil, yalnızca güçlü siyasal kurumlar bir bütün olarak toplumun hizmetinde çalışabilmekteydi. Benzer nedenlerden dolayı Huntington için, modern toplumları bir araya getirebilme adına gereken sosyal güvene, bireysel vatandaşların çeşitlilik gösteren ve çoğunlukla rekabet eden özel çıkarlarını aşarak toplumsal çıkarlara ve kısa vadeli hedeflerden ziyade uzun vadeli hedeflere ulaşılmasına odaklanacak güçlü siyasal kurumlara ihtiyaç duyulmaktaydı. (Huntington, 1968; s. 28).

Huntington'ın (1968) *Political Orders In Changing Societies* çalışmasında, gelişmekte olan dünyada saptadığı gibi bugün belki de tüm dünyada politik açıdan büyük boşlukların görüldüğü söylenebilir. Küresel siyasette analiz edilen tüm toplumların karşılaştıkları zorluklar son derece yüksek iken, siyasal kurumsallaşma seviyesinin çok düşük olduğu rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Ancak teorik olarak böyle bir politik boşluk ve zafiyet her yerde olabileceken, pratikte farklı formlara da sahip olunabilir. Toplumsal çatışma düzeyi ve toplumsal sorunlar arttıkça, politik kurumların bu değişimlerle başa çıkabilecek kapasitesi bu yönde gelişmezse, bugün ulusal siyasetlerin karşılaştığı gibi politik hayal kırıklığı ve hatta istikrarsızlık da devamında izlenebilir. Tıpkı Huntington'ın katılım seviyesindeki büyümeye kurumsallaşmanın eşzamanlı bir artışı eşlik etmemesi durumunda, politik çürümeyle karşılaşılacağını söylediği gibi. Bu durumda, sivil toplumun güçlendirilmesi, sorunu hafifletmek yerine daha da kötüleştirebilir. Sivil toplum faaliyeti ulusal topluluk hissi oluşturamayabilmekte ve böyle bir kurumsal sistemin ihtiyaç duyduğu kamu çıkarına bağlılık taahhüdünde bulunamayabilmektedir. Ayrıca, memnuniyetsiz bireyleri bir araya getiren sivil toplum faaliyeti, aslında toplumsal bölünmeleri daha da derinleştirebilmekte ve muhalif hareketlerin temellerinin atılabildiği bir platform oluşturabilmektedir. Bu kapsamda Huntington'ın müşterek kimlik arayışında, negatif bir müşterek kimliğin "vatandaşların son derece aktif ve hareketli olduğu halde, politik

kurumların zayıf ve tepkisiz olduğu” durumlarda ortaya çıktığı iddia edilebilir. Yine bu durum, sivil toplumun ne zaman sosyal sermayeyi üretip ne zaman üretmediği sorumuzu da cevaplandırmaktadır. Yani bir ülkenin siyasi kurumları, vatandaşların ihtiyaçlarına verebilecek, mağduriyetleri telafi edebilecek ve düzeltebilecek durumda ise, sivil toplum da büyük ölçüde kaynaklarını ve faydalı etkinliklerini ortak akla hizmet ederek yönetecek, politik istikrar ve demokrasiyi destekleyecektir.

3- Muhafazakâr Siyaset Ve Kurumların Geri Dönüşü

Teorik açıdan mobilizasyona verilebilecek en iyi cevabın siyasi kurumlar ve kurumsallaşma aracılığıyla olabileceğini iddia ettik. Peki bunu pratik siyasette ne kadar görebiliyoruz? Aslında içerisinden geçtiğimiz dönem içerisinde küresel açıdan bakıldığında kurumsal çürüme ve dağılma daha fazla tartışılmaktadır. Ekonomik reform adına bir model tarifi olarak Washington Uzlaşması ile ekonomik neoliberalizm, 2008 mali krizi tarafından parçalara ayrıldı. Şimdi, kapitalizmin diğer direği olan liberal demokrasinin ABD ve diğer Batılı uluslardaki siyasi kurumların işlevsiz hale gelmesiyle sarsıldığına şahit oluyoruz. Bir taraftan ABD yeni gümrük tarifeleri uygulamalarıyla küresel anlamda yeni korumacılık ve ticaret savaşı tartışmaları başlatırken; aynı zamanda BREXIT her geçen gün daha fazla bir gerçeklik haline alarak Avrupa’da bir belirsizlik teşkil ediyor. Diğer taraftan ABD’nin politikalarına karşı başta Çin olmak üzere yükselen güçler Asya Kalkınma Bankası gibi yeni kurumlarla meydan okumaya devam ediyor. Hatta hala daha ABD’ye yakınlığıyla bilinen ülkeler, Trans-Pasifik Ortaklığı adı altında ABD’yi dâhil etmeden bir anlaşma çatısı altında birleşebiliyor. Bunların tamamı küresel norm, değer ve kuralların artık aşındığını, yavaş yavaş geçerliliğini kaybettiğini ve küresel aktörlerin davranışlarını belirleyebilmekte zorlandıklarını gösteriyor. Yani küresel kurumlar çürümeye yüz tutmuş durumda ve her geçen gün düşüşlerine devam ediyorlar. Lakin bizim buradaki konumuz bu değil. Biz burada daha çok bu çöküş yaşanırken, çoğunlukla iktidarda bulunan muhafazakâr siyasetin nasıl bir cevap ve eylem repertuarı geliştirdiğine bakmaya çalışacağız.

Donald Trump’ın ABD Başkanı seçilmesi, Brexit’in bir gerçeklik haline gelmesi ve Batı dünyasında yükselen aşırı sağ gibi tartışmalar sonrası, Batılı uluslardaki siyasi sistemlerin ve kurumların çürümesi ve işleyişi konusundaki tartışmalar daha da alevlenerek entelektüel bir yarılma ortaya çıkardığı gözlemlenebiliyor. Yani sadece küresel kurumlar değil, Batılı siyasi sistemler içerisinde yer alan kurumların da her geçen gün çürüdüğü büyük bir tartışmanın gövdesini oluşturuyor (Yafei, 2018). Bu konudaki mutabakat ise siyasi bir çürümenin söz konusu olduğu ve bütün ülkelerde olmasa bile, herhangi bir zamanda kurumsal krize dönüşebilecek seviyelere ulaştığıdır. Batı dünyasında bu kurumsal krizin sosyolojik nedeni olarak, zengin elitler ve halkın geri kalanı arasındaki gelir uçurumunun genişlemesi gösteriliyor. Bu uçurum son iki nesil boyunca ulusal servetin %40’ının en üst %1 ya da %0,1’lik kesim tarafından sahip olduğu şekliyle izah ediliyor (World Inequality Report, 2018). Batılı toplumlardaki bu eşitsiz ve dengesiz servet dağılımı, muhafazakar popülist güçleri politik manzaranın merkezine daha fazla oturturken, bu güçleri temsil eden siyasi partiler, ulusal ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde daha başarılı oldular ve daha fazla oy aldılar. Böylece bu ülkelerdeki ekonomi-politik sistem değişmeye başladı ve bugün ülkelerde geleneksel politik kurumlar arasın mücadeleye dönüşmüş olduğu gözlemlenebiliyor. Şuan ABD gibi önde gelen Batılı ülkelerdeki durum, eşitsizlik üzerinden mobilize olan kesimlerin yeni seçmiş oldukları temsilcilerinin yapmış olduğu kurumsal değişim ve dizaynlardan rahatsız olan diğer toplumsal kesimlerin karşı mobilizasyonlarıyla ilgili süreçleri içermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise durumun biraz daha farklı olduğu görülüyor. Çin, Hindistan, Türkiye, Brezilya, Güney Afrika gibi ülkelerde belli bir büyüme ritminin

yakalanması, refahın artmasına paralel olarak ülkelerin sahip olduğu orta sınıfların sayısının da artmasına neden olmuş benziyor. Özellikle de Asya-Pasifik bölgesinin 2000'li yılların başında dünya orta sınıflarının %28'ine sahipken, 2030'da bu oranın %66'ya yükseleceği düşünülmektedir. Benzer şekilde orta sınıf tüketiminin de bu bölge için %23'lerden %59 gibi yüksek rakamlara çıkması beklenmektedir (Kharas, 2011). Yani dünya genelinden orta sınıfların tüketiminin yarısından fazlası bu bölge insanları tarafından gerçekleştirilecektir. Bu durum, Batılı orta sınıfların huzursuzluğunu iyice arttırarak onları iyice milliyetçiliğe kaydırırken; diğer yandan gelişmekte olan ülkelerde belli bir refaha ulaşan orta sınıfların, elde ettikleri kazanımları geri vermemek adına hem iktidarları zorlamalarına hem de milliyetçilik duygularının kabarmasına yol açabilmektedir. Çünkü orta sınıfların en önemli özelliklerinden birisi de katalitik bir niteliğe sahip olmalarıdır. Yani kısaca her türlü değişime açık olmaları ve desteklemelerine rağmen, bu değişimden olumsuz manada hiç etkilenmek istememeleridir. Dolayısıyla bu durum gelişmekte olan ülkelerde muhafazakâr iktidarları milliyetçi fikirlere yakınlaştırabilmişken, en büyük desteğin yanında en büyük tehdidin de yine orta sınıf mobilizasyonlarından gelebilme sonucunu doğurmuştur. Bu doğrultuda iki farklı orta sınıf cephesi oluşmuş ve bu farklı orta sınıfların mücadeleleri siyasal kurumlar üzerinden bir mücadele ortamını doğurmuş görünmektedir.

Sonuç olarak ister Batı'daki isterse de gelişmekte olan dünyadaki farklı mobilizasyon formlarını ele alalım, yönetimlerin düzen, istikrar ve bir parça da kendi iktidarlarını koruyabilme açısından ele aldıkları temel formül bize göre yine resmi ya da gayri resmi kurumlardır. Kurumlar bazen hareketlenmeleri kontrol altında tutabilmek için, bazen değişen bölgesel ve küresel dönüşümlere daha dinamik yanıtlar verebilmek için, bazen de yönetimi zorlaştıran veto oyuncularını ortadan kaldırmak için başvurulan temel araçlar halinde sahnede yer almaya devam etmektedir. Yine söz konusu kurumlar, bazen eski formlarıyla statükonun koruyucuları ya da değişimin sağlayıcısı olurken, bazen kendileri de değiştirilerek yeni formlarıyla değişimin en temel göstergeleri oluvermektedirler. Muhafazakâr siyaset için ise kurumlar, zaten mevcut sosyal düzenin istikrarlı, değerli ve yinelenen davranış kalıplarıyla ilgili olduğu için muhafazakâr fikirlerin en önde gelen kavramlarından birini teşkil etmektedir. Nitekim muhafazakâr siyaset bugünlerde doğrudan ya da dolaylı olarak kurumlara başvurmayı en önemli stratejik hamle olarak görüyor.

Her şeyden önce ABD'den başlayacak olursak, muhafazakârlığın radikal bir formuna karşılık gelen Trump'ın Başkanlığı'ndaki ABD'nin iktidara geldiği ilk günden bu yana büyük bir kurumsal krizle karşı karşıya olduğunu belirtmek gerekiyor. Bu yüzden Trump daha ilk yüz günü içerisindeyken ABD sisteminin katılığı ve arkaik yapısı üzerinden eleştirilerini sıralamaya başlamıştı.² Bu kapsamda ABD'deki kurumsal krizin içeriği daha çok mobilizasyona karşı alınması gereken tedbirler ve yürütmeye engel olan veto aktörlerine karşı atılması gereken adımlarla ilgiliydi. Bu veto aktörleri de yasama, yargı ve baskı gruplarını içermekteydi. Aslında bu veto aktörlerinden duyulan sıkıntı Trump öncesi şimdilerin Trump karşıtı Fukuyama'nın yazılarına bile yansımıştı. Amerikan sisteminde genel olarak Yürütme'ye karşı duyulan güvensizlik, Yasama ve Yargı organlarını birlikte hareket etmeye teşvik ediyor ve idari sorunların çözümü için adli çözümlere başvuruluyordu. Burada da Yüksek Mahkeme'nin, Yürütme'ye karşı büyük etki kapasitesi bulunuyordu (Fukuyama, 2013). Nitekim Trump'ın seçim öncesi en büyük vaatlerinden olan Obamacare karşıtı sağlık yasası kurumsal baskı nedeniyle yeterli Senatör desteği bulunamadığından geri çekilmek zorunda kalınıyor; yedi Müslüman ülkedeki göçmenlerin ülkeye girişlerini

² "Donald Trump Blames Constitution For Chaos Of His First 100 Days", The Guardian, 30.04.2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/apr/29/trump-blames-constitution-for-first-100-days-chaos-presidency>.

yasaklayan yasa da Yargı'nın baskısıyla yumuşatılmak zorunda kalınıyordu. Trump yönetimi de buna karşılık her şeyden önce çareyi Yargı kurumunu dizayn etmekte buldu ve atanılan yeni yargıçlarla en büyük veto aktörünü kendi lehine dönüştürmüş oldu.³ Bugün ABD'deki en büyük tartışmalardan bir diğeri ise Yasama'nın Yürütme'ye karşı atabileceği adımların neler olduğu üzerinedir. Yani başta Kongre olmak üzere Yasama'nın önemli bileşenlerinin Trump yönetiminin politikalarını durdurabilmek için sahip olduğu kapasite tartışılmaktadır (Chafetz, 2017). Bu konuda öne sürülen çalışmalar, bugüne kadar hiç tartışılmayan Yasama'nın gayri resmi kapasitesine vurgu yapmaktadır ki, bu gayri resmi kapasite resmi kapasitenin ötesinde her türlü adımı atabilmeye karşılık gelebilir. Bu adımlar geçtiğimiz dönem içerisinde Trump'ın ulusal güvenlik yetkilerini elinden alma tartışmalarından daha fazlasını içerebilir.

Amerikan sistemini işlevsizleştiren diğer yapılar ise demokratik sistem içerisindeki eski işlevini yitiren çıkar grupları ve lobi faaliyetleriydi. Bunların demokratik süreçleri çarpıttığı ve Yürütme'nin etkin bir şekilde faaliyet gösterme yeteneğini aşındırdığı iddia ediliyordu (Fukuyama, 2013). Trump'ın seçimleri Rusya'nın müdahalesiyle kazandığı, Çin söylemlerinin ABD dış politikasına zarar verdiği ve kadınlar ve göçmenler üzerine yapmış olduğu radikal açıklamaların onu Başkanlık makamını doldurmada yetersiz kıldığı tartışmaları üzerinden büyük bir muhalif mobilizasyon ortaya çıkmıştı. Burada da Trump strateji olarak karşısına ana akım medyayı alarak sahte haberleri eleştiriyordu.⁴ Medyanın kurumsal bir çürüme içerisinde olduğu ve sahte haberlerle toplumu bölmek istediklerini iddia ediyordu. Trump buradaki mobilizasyonu ise kendisini koruyan savcılık protokolleri kadar, kitlelere sosyal medya üzerinden doğrudan ulaşarak sınırlıyordu. Trump'ın tweetleri bu noktada medya, parti organizasyonu gibi lider ve kitleler arasında aracı görevi gören kurumlara ihtiyaç duymadan kitlelere doğrudan ulaşarak kendi fikirlerini duyurabilmeye yardımcı olmuştu.

ABD'nin yaşadığı krizin daha derinini Birleşik Krallık'taki muhafazakârlar yaşamaktadır. Öyle ki burada tüm demokratikleşme literatürüne örnek olan Westminster Modeli'nin büyük bir kriz içerisinde olduğu tartışılmaktadır.⁵ Burada da krizin ya da mobilizasyonun kaynağı geçtiğimiz yıl içerisinde yaşanan Brexit ve sonrasında sistemin merkezinde bulunduğu iddia edilen parlamentonun otoritesine karşı ortaya çıkmış olan meydan okumadır. Bu meydan okuma da yürütmenin yükselişi ve yargı denetiminin ilerleyişinden gelmiştir. Aslında Brexit oylamasına kadar anayasal düzenin geniş parametreleri geçerliydi ve Brexit referandumu gibi bir referandum daha önce de organize edilebilmişti. Ancak referandum sonuçları bugüne kadar daima parlamentonun iradesiyle uyumlu bir şekilde sonuçlanıyordu.⁶ Bu yüzden parlamentonun istemediği ancak halkın onay verdiği Brexit referandumunun neden olduğu kriz oldukça derin sistemik yaralar açmıştı.

Aslında Brexit öyle bir mobilizasyona karşılık geliyordu ki, sadece AB'den ayrılmaktan çok daha fazlasıydı. Brexit sonrası yükselen belirsizlik üzerine bir taraftan halktan diğer taraftan Birleşik Krallık'ın bileşenleri olan Galler, İskoçya, Kuzey İrlanda gibi ülkelerden hareketlenmeler yükselmişti. Artık Birleşik Krallık'ın dünyadaki gelecekteki rolünü ve statüsünü keskin bir şekilde belirlemesi gerekiyordu. Birleşik Krallık neyi temsil edecek, nasıl algılanacak, dünyadaki ekonomik ve politik ilişkilere ne etkisi

³ "Restoration Of The Judiciary Continues", Washington Times, 16.07.2017, <https://www.washingtontimes.com/news/2017/jul/16/editorial-restoration-of-the-judiciary-continues/>.

⁴ "Trump Escalates His Criticism of the News Media, Fueling National Debate", 11.12.2017, New York Times, <https://www.nytimes.com/2017/12/11/us/politics/trump-news-media-new-york-times.html>.

⁵ "Trump And Brexit Have Triggered Two Deep Constitutional Crises", The Conversation, 29.01.2018, <https://theconversation.com/trump-and-brexit-have-triggered-two-deep-constitutional-crises-90707>.

⁶ "UK Votes To LEAVE The EU", BBC, 23.06.2016, http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results.

olacaktır? Bu sorular, Birleşik Krallık'ı bir ülke olarak çok amaçlı, uzun vadeli geleceğini ve istikrarını sorgulamaları bakımından daha da derinlere indirmekteydi. Yaklaşık 50 yıl boyunca, Avrupa Toplulukları Yasası'nın yürürlüğe girmesinden bu yana, bu soruların cevapları, ekonomik ve teknolojik küreselleşmeyle birlikte, kolektif ekonomik güce dayalı bir politik ve sosyal birliğe dönüşen bir Avrupa projesine üyelikleri tarafından maskelenmişti. Şimdi 29 Mart 2019 tarihine kadar bir post-Brexit plana ihtiyaç vardı. İngiliz muhafazakâr iktidarı ise bu geçiş sürecini yine kurumsal bir çözümlemeyle aşmaya çalışacaktı. Süreç İngiliz Başbakan May'ın açıkladığı üzere İptal Yasa Tasarısı üzerinden yürütülecekti.⁷ Bu yasa tasarısı esasen Brexit'ten sonra mevcut AB hukukunun Birleşik Krallık hukukuna dâhil edilmesini sağlama temel amacına sahip olan bir süreklilik tasarısıydı. İngiltere hükümetinin yasaları değiştirmesine olanak tanınırken, örneğin Galler'in anayasal yargı yetkisine sahip olduğu yetki ve yasalar üzerinde bir Westminster kontrolü tesis ediliyordu. Bu da parlamentoya oldukça sınırlı bir referansla ve devredilen idarelerin rızasını almaksızın uygun görülüyordu. Bu durum sadece Galler ve İskoçya meclisinde değil, Anayasa İşleri Komisyonu üyeleri gibi kritik Westminster kurumlarından bile bir tür güç kapmaktı.⁸ Tüm bu tartışmaların ötesinde Brexit süreci devam ederken, Birleşik Krallık için yeni bir yazılı anayasa yazmak, Lordlar Kamarası'nı yeniden dizayn etmek, hükümetler arası anlaşmazlıkları giderebilecek yeni kurumlar inşa etmek kurumsal önerileri de tartışılmaya devam etmektedir. Ancak Theresa May liderliğindeki muhafazakârlar, Brexit sonrası karşılaşılabilecek mobilizasyonlara karşı parlamentolar arası ilişkilerin geliştirilmesinden ziyade, İngiliz çıkarlarını önceleyen bir pozisyonda konumlandıkları görülebiliyor.

Avrupa'da muhafazakâr siyasetin yükseldiği diğer ülkelere baktığımızda karşımıza Polonya ve Macaristan örnekleri çıkıyor. Bu kapsamda Polonya yakın zaman içerisinde mobilizasyon ve kurumsal değişim zincirlemesinin en ilginç formlarından birine karşılık geliyor. Öyle ki Polonya Başkanı Andrzej Duda, 3 Mayıs 2017'de değişen bölgesel ve küresel şartlar karşısında 100. yılda Polonya ulusunun dünyaya kendisini yeniden tanımlaması anlamına gelecek yeni bir anayasaya ihtiyacını dile getirmiş ve bu değişikliği halk tarafından bir referandumla yapılması gerektiğini açıklamıştı.⁹ Duda'nın açıklamasının hemen ardından bir taraftan Polonya Yüksek Mahkemesi, anayasal değişikliğin yargı sistemine büyük zarar vereceğini deklare ediyorken¹⁰, diğer taraftan AB politik bir kriz doğurabilecek bu durumla ilgili soruşturma başlatıyordu.¹¹ Bunun üzerine Polonya'nın iktidardaki Hukuk ve Adalet (PiS) partisi, 12 Temmuz 2017 Çarşamba günü, meclisten jüri atamalarında meclise büyük bir yetki veren yasa tasarısını geçirdi.¹² Eskiden Ulusal Yargı Konseyi kendinden sonraki üyeleri kendisi belirliyorken, artık üyeler meclis tarafından demokratik bir şekilde belirlenecekti. Bu durum AB çevreleri ve ülke muhalefeti tarafından anayasaya aykırı görülüyordu ve yargının bağımsızlığı ve güçler ayrılığı zayıflama tehdidi ile karşı karşıyaydı. Akabinde ise Polonya'nın iktidardaki muhafazakârları, Adalet Bakanlığı tarafından seçilenler dışındaki tüm Yargıtay hakimlerinin yerini değiştirecekti. Böylece yargılardan,

⁷ "EU Withdrawal Bill: A Guide To The Brexit Repeal Legislation", BBC, 13.11.2017, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-39266723>.

⁸ "Constitutional Crisis A Step Closer As Msps Dismiss Withdrawal Bill", İnews, 09.01.2018, <https://inews.co.uk/news/politics/constitutional-crisis-step-closer-msps-dismiss-withdrawal-bill/>.

⁹ "Polish President Proposes Referendum About Constitution", Radio Poland, 03.05.2017, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/305273.Polish-president-announces-referendum-about-constitution>.

¹⁰ "Judges' Council Laws Unconstitutional: Ruling", Radio Poland, 21.06.2017, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/312650.Judges-council-laws-unconstitutional>.

¹¹ "Senior EU Official Wants Rekindled Rule-Of-Law Dialogue With Poland", Radio Poland, 16.05.2017, <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/307202.Senior-EU-official-wants-rekindled-ruleoflaw-dialogue-with-Poland>.

¹² "Polish Conservatives Plan To Replace Supreme Court Judges, Opposition Protests", Reuters, 13.07.2017, <https://uk.reuters.com/article/uk-poland-politics-court/polish-conservatives-plan-to-replace-supreme-court-judges-opposition-protests-idUKKBN19Y1KE?il=0>.

muhalefete ve hak gruplarına kadar büyük protestoları başlatan büyük bir mobilizasyonla karşı karşıya kalınmıştı.¹³ Polonya Cumhurbaşkanı protestolar sırasında geçirilmeye çalışılan tartışmalı yasaları veto etti ve 2018 yılında anayasa değişikliği referandumun yapılacağını tekrar ilan etti.¹⁴ Son kertede yerel ve uluslararası baskılar nedeniyle ve Putin ve Orban gibi siyasetçilerin araya girmesiyle olaylar yatıştırıldı. Henüz bir referandum yapılmadı, ancak yaşananlar literatürde kurumların kapasitesinin önemini bir kez daha tartışılmasına neden olmuştu.

Polonya'da belki Anayasa değişikliği gibi önemli bir kurumsal dönüşüm olmamıştı, ancak yaşanan tecrübenin ilham kaynağı Macaristan bu konuda daha başarılıydı ve kurumsal değişimi konsolide edebilmişti. İktidara geldiği 2010 yılından bu yana Avrupa'nın en başarılı milliyetçi-muhafazakâr yönetim örneğini oluşturan Victor Orban liderliğindeki muhafazakar siyaset, 2013 yılında yeni küresel ve bölgesel dengelere göre Macaristan politik kurumlarını yeniden dizayn etmek istiyordu. Aynı yıl Macaristan parlamentosu, ülkenin yeni anayasasına ilişkin tartışmalı bir dizi değişikliği onayladı ve Budapeşte'de ana muhalefetteki Sosyalist Parti liderliğinde binlerce insanın anayasa değişikliklerine karşı başlattığı büyük bir protesto ortaya çıktı.¹⁵ Protesto, tüm insan hakları örgütleri tarafından ve ayrıca ABD ve AB gibi küresel aktörler tarafından destekleniyordu.¹⁶ Başbakan Viktor Orban, Komünizmin mirasını Macaristan'dan silme işini tamamlamak için değişikliklerin gerekli olduğunu savunuyordu.¹⁷ Mobilizasyona karşı geri adım atmayan Orban, değişiklikler aracılığıyla Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerini kısıtladı; Anayasa Mahkemesi Yargıçlarının emeklilik yaşını düşürerek yargı elitleri üzerinde büyük bir değişim gerçekleştirdi; medya alanında, seçim kampanyalarını tek başına devlet medyasıyla sınırlayan bir madde ekleyerek propaganda kapasitesini kontrol altına aldı.¹⁸ Tüm bu değişiklikler, muhalefet tarafından yargı bağımsızlığını erozyona uğrattığı ve medyayı bir propaganda makinesine dönüştürdüğü gerekçesiyle eleştirilse de Sosyalist Parti başta olmak üzere muhalefet 2010 yenilgisinin ardından hala toparlanmış görünmüyor. Bu şekilde kurumsal mücadelelerden galip çıkan Orban liderliğindeki muhafazakârların partisi Fidesz ise, 2018'in Nisan ayında yapılacak seçimlerde daha şimdiden dört yıllık bir yeni dönemi garantilemiş görünüyor.

Avrupa siyaseti için son olarak geçtiğimiz yıl içerisinde en yüksek mobilizasyonu yaşayan ülke şüphesiz İspanya olmuştu. Ülke içerisinde özerkliğe sahip olan Katalonya'nın bağımsızlık kampanyası, iktidardaki muhafazakâr Halk Partisi'ne büyük bir meydan okumaya karşılık gelmişti. 9 Haziran 2017'de Katalan Başkan Carles Puigdemont'un 1 Ekim 2017'de bir referanduma gidileceği ve burada Katalan halka bağımsız bir devlet olmayı isteyip istemeyeceklerinin sorulacağını açıklaması gerilimi arttıran ilk adımlardan biri olmuştu.¹⁹ Bu açıklamaya, İspanya Başbakanı ve Halk Partisi lideri Mariano Rajoy bir mektupla karşılık verdi ve referandumun İspanyol

¹³ "Thousands In Poland Protest Government Moves On Judiciary", Washington Post, 16.07.2017, https://www.washingtonpost.com/world/europe/thousands-in-poland-protest-government-moves-on-judiciary/2017/07/16/f6d18e06-6a3b-11e7-abbc-a53480672286_story.html?utm_term=.0a3b2cd988a5.

¹⁴ "President Duda Sticks To Promise Of Plebiscite On Constitution", Visegrad Group, 09.11.2017, <http://www.visegradgroup.eu/news/president-duda-sticks-to?id=1001>.

¹⁵ Lili Bayer, "Hungary's New Wave Of Anti-Orbán Activists", Politico, 23.10.2017, <https://www.politico.eu/article/anti-orban-protest-hungarys-new-wave-of-common-country-movement-activists/>.

¹⁶ Judy Dempsey, "Hungary's New Constitution: Time to Sanction Orbán?", Carnegie Europe, 14.03.2013, <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/51209>.

¹⁷ Neil Buckley & Andrew Byrne, "The Rise And Rise Of Viktor Orban", Financial Times, 25.01.2018, <https://www.ft.com/content/dda50a3e-0095-11e8-9650-9c0ad2d7c5b5>.

¹⁸ "Hungary's Controversial Constitutional Changes", BBC, 11.03.2017, <http://www.bbc.com/news/world-europe-21748878>.

¹⁹ Dick Nichols, "Catalonia: Could An Independence Referendum Actually Happen?", Green Left Weekly, 16.06.2017, <https://www.greenleft.org.au/content/catalonia-could-independence-referendum-actually-happen>.

Anayasasının temel çekirdeğine zarar verdiğini açıklayarak anayasal düzeni savunma çağrısında bulundu.²⁰ Katalan yönetim referandum isteğinde ısrarlı olunca, ilk olarak İspanya'nın anayasa mahkemesi Katalan parlamentosunun referandum için geçirdiği referandum yasasını askıya aldı ve yasanın İspanya anayasasını ihlal edip etmediğini değerlendirebileceğini söyledi.²¹ Bu arada AB de bir uluslararası örgüt ve norm sağlayıcı olarak anayasal düzene saygı duyulması gerektiği çağrısında bulunmasına rağmen²²; Katalan Başkan Puigdemont, ayrı bir devlet olma noktasında katılımcıların yüzde doksanın "evet" oyu verdiği tek taraflı bir referandum sonrası İspanya 'dan bağımsızlık ilan etme kararını tekrarladı.²³ Akabinde İspanya Anayasa Mahkemesi, Katalonya'nın bağımsızlık ilanını önlemek için Pazartesi günü belirlenen Katalan Parlamentosu'nun bir oturumunu askıya aldı.²⁴ Buna rağmen bağımsızlık referandumunu, 27 Ekim'de Katalan Parlamentosu'nda onaylandı. İspanya Başbakanı Rajoy, tüm anayasal yetkilerin kullanılabileceğini açıkladı ve bu yetkiler, anayasasının 155. Maddesine atıfla özerklik statüsünün ortadan kaldırılarak yeni bir yerel seçim çağrısına kadar uzanıyordu.²⁵ İspanya'da bir taraftan siyasetler İspanya'nın 1978 anayasasının reformuyla krizin üstesinden gelinmesi için çaba harcıyorlardı. Diğer taraftan ise İspanya'nın Anayasa Mahkemesi, Katalan referandumunu yasadışı ilan etmişti.²⁶ Katalan liderler ise, yasama organını engellemek için yargı organını kullanan bir yürütme gücü ile karşı karşıya olduklarını açıkladılar.²⁷ Sonuçta hem bağımsızlığı arzulayan Katalanlar tarafından hem de birliği savunan İspanyollar tarafından sokaklarda büyük mobilizasyonlar ortaya çıkmıştı. Ancak anayasasının 118. Maddesine göre Katalan hükümeti bir mahkeme emrini görmezden geldiğinden suçlu bulunmuş; 155. Maddeye göre özerklik askıya alınmış ve Katalan polis teşkilatı merkezi yönetim denetimine alınarak ve İspanyol Sivil Muhafızlar devreye sokularak olaylar yatıştırılmıştı.²⁸ Bugün büyük bir krizi atlatan ama yine de önemli derecede siyasal bölünme yaşayan İspanya'nın önümüzdeki süreçte en önemli kurtarıcısının anayasasal reformdan geçtiği tartışılmaktadır.

Dünya düzenine karşı en büyük mobilizasyonun sahibi olan ve gelecekte en büyük orta sınıf mobilizasyonlarıyla karşılaşılma ihtimali olan Çin'de de kurumsal değişim ve dizayn tartışmaları şimdiden başlamış durumda. Çin Komünist Partisi kontrolündeki Çin yönetimi muhafazakâr olarak değerlendirilmemektedir. Ancak ülkenin iç ve dış politikadaki milliyetçi tutumları, Yeni İpek Yolu gibi Grand Stratejisi, neo-liberal ekonomiye çok karşı olmayan sino-ekonomik modeli, gelecek dünyanın en

²⁰ "Letter from Mariano Rajoy to Carles Puigdemont", La Moncloa, 16. 10. 2017, http://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/Paginas/2017/20171016_letterpuigdemont.aspx.

²¹ "Spain Catalonia: Court Blocks Independence Referendum", BBC, 08.09.2017, <http://www.bbc.com/news/world-europe-41196677>.

²² "EU Commission Urges Catalonia to Respect Spain's Constitution", Sputnik News, 15.09.2017, <https://sputniknews.com/europe/201709151057430012-eu-spain-catalonia-referendum/>.

²³ "90.18% 'Yes' vs 7.83% 'No'", Catalan News, 06.10.2017, <http://www.catalannews.com/politics/item/90-18-yes-vs-7-83-no>.

²⁴ "Spanish Constitutional Court Suspends Catalan Parliament To Preempt Secession Vote", New Europe, 06.10.2017, <https://www.neweurope.eu/article/spanish-court-suspends-catalan-parliament-preempt-secession-vote/>.

²⁵ "Spain's PM May Use Constitution To Block Catalan Independence", Marianas Variety, 09.10.2017, <http://www.mvariety.com/cnmi/cnmi-news/local/99154-spain-s-pm-may-use-constitution-to-block-catalan-independence>.

²⁶ "Spain's Top Court Rules Catalan Independence Vote Illegal, Paving The Way For Direct Rule By Madrid", South China Morning Post, 18.10.2017, <http://www.scmp.com/news/world/europe/article/2115799/spains-top-court-rules-catalan-independence-vote-unconstitutional>.

²⁷ "Catalan Leaders Ready To Defy Spanish Government Direct Rule Over The Region", The Telegraph, 23.10.2017, <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/10/23/catalan-leaders-ready-defy-spanish-government-direct-rule-region/>.

²⁸ Álvaro Imbernón, "The Catalonia (Constitutional) Conundrum Is Here To Stay", 13.11.2017, http://www.constitutionnet.org/news/catalonia-constitutional-conundrum-here-stay?utm_content=buffer32140&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer.

büyük orta sınıflarına sahip olacak olması ve son kurumsal tartışmalar bağlamında burada ihmal edilmemesi gereken bir ülke konumunda bulunmaktadır. Bu açıdan Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing'in anayasal bir dizayn ile gerek ülkedeki gerekse de Politbüro içerisindeki tartışmalara son noktayı koyması oldukça önemli olmuştur. Şi Cinqing'in ilk olarak 2017 yılı içerisinde düzenlenecek olan Çin Komünist Parti Ulusal Kongresi'nde 2022'de düzenlenecek olan bir sonraki kongreye kadar görev süresini uzatması bekleniyordu. Ancak Cinqing'in en yakın müttefiklerinden olan ve Merkez Disiplin Kontrolü Komisyonu Sekreteri olan Wang Kişhan'ın adının yolsuzluk tartışmalarına karışması hem Cinqing'e karşı tedirgin bir atmosfer doğurmuş hem de yeni bir lider tartışmalarını başlatmıştı.²⁹ Buna karşı çok sert bir tutum almayan Cinqing öncelikle görev süresini 2022'ye kadar uzattı ve akabinde Parti Merkez Komitesi toplantısında, "Yeni Bir Çağda Çin Karakterli Sosyalizm Üzerine Şi Cinqing Düşüncesi" ibaresiyle kendi düşünce sistematığını anayasaya ekletti.³⁰ Daha önce anayasada bir tek devletin kurucusu Mao'nun ve Çin ekonomi politikalarının reformcusu Deng Şiaoping'in adı geçiyordu. Artık Şi Cinqing de modern Çin tarihinin en önemli üç isminden biriydi ve son hamle Şubat 2018'de geldi. Şi Cinqing tekrar Parti Merkez Komitesi aracılığıyla anayasa değişikliğini gerçekleştirmiş ve Çin Devlet Başkanlığı için en fazla iki yürütme dönemi hizmet edebilir ibaresini değiştirmişti.³¹ Şi Cinqing için artık ömür boyu iktidarda kalabileceğinden diktatörlük eleştirileri getirilmiş olsa da, sonuçta çözüm yine kurumlar aracılığıyla sağlanıyordu.

Uzak Doğu'da içerisinde bulunduğu kurumsal tartışmalar nedeniyle küresel gündeme düşen diğer bir ülke Japonya'dır. Japonya'daki tartışmalar, 3 Mayıs 2017'de Japon Başbakanı Şinzo Abe'nin Anayasa'nın 9. maddesini gözden geçirme niyetini kamuoyuna açıklamasıyla başladı.³² Abe'nin anayasa değişikliği önerisi, anayasanın 9. Maddesine 3. Fıkra olarak yeni bir fıkra eklemesini içeriyordu ve bu fıkra da Japonya'nın artık öz savunma güçlerine sahip olabileceği yer alacaktı.³³ Japon Anayasası'nın ilk değişikliği olması öngörülen bu değişim, bir referandumla Japon halkına sorularak gerçekleştirilecekti ve başarılı olunursa 2020'de yürürlüğe girecekti. Abe'nin bu kurumsal değişim ile ordu sahibi olma önerisi, bir taraftan Liberal Demokrat Parti'nin daha fazla milliyetçiliğe kayışı, yeniden Japon ulusunun inşası ve ülkenin güvenlik alanının genişlemesi açısından tartışıldı.³⁴ Diğer taraftan ise, eski pasifist anayasanın değiştirilmesiyle anayasacılık kavramının baltalanması, Doğu Asya'daki bu tür askeri güç kullanımının barışa ve güvenliğe katkıda bulunmayacağı ve Abe'nin seçimler öncesi popülist çıkışı yönünde eleştirildi.³⁵ Abe seçim öncesi milliyetçi oyları mobilize etmek, yükselen Kuzey Kore tehdidine karşı artık bir ordu sahibi olmak ve yeni dönemde Japonya'nın daha aktif bir rol üstlenebilmesi adına bu

²⁹ "Hong Soon-do, Constitutional Amendment and Wang Qishan Scandal Could Sink Xi's Political Ambitions", Huffington Post, 05.30.2017, https://www.huffingtonpost.com/entry/constitutional-amendment-and-wang-qishan-scandal-could_us_592e063ce4b07c4c73138696.

³⁰ "Xi's 'Thought' To Enter China's Constitution", The Hindu, 20.01. 2018, <http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-international/xis-thought-to-enter-chinas-constitution/article22476578.ece>.

³¹ "China Scraps Presidential Term Limits In Historic Move Allowing Xi Jinping To Rule Indefinitely", itv, 11.03.2018, <http://www.itv.com/news/2018-03-11/china-scraps-presidential-term-limits-in-historic-move-allowing-xi-jinping-to-rule-indefinitely/>.

³² "Abe Declares 2020 As Goal For New Constitution", Japan Times, 03.05.2017, <https://www.japantimes.co.jp/news/2017/05/03/national/politics-diplomacy/abe-declares-2020-goal-new-constitution/#.WtYFuS5ubIV>.

³³ Yasuo Hasebe, "The End Of Japan's Pacifist Constitution? Against Welcoming An Unknown Angel", Constitution Net, 18.05.2017, http://www.constitutionnet.org/news/end-japans-pacifist-constitution-against-welcoming-unknown-angel?utm_content=bufferf466a&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer.

³⁴ "LDP To Focus On 4 Areas In Crafting Constitution Amendment Proposal", Japan Today, 06.06.2017, <https://japantoday.com/category/politics/ldp-to-focus-on-4-areas-in-crafting-constitution-amendment-proposal>.

³⁵ Yasuo Hasebe, "The End of Constitutional Pacifism?", Washington International Law Journal, Volume 26, Number 1, January 2017, <https://digital.law.washington.edu/dspace-law/handle/1773.1/1660>.

kurumsal değişikliği gerekli görüyordu. İlk başlarda kamuoyu anketlerinde Abe'ye destek %63 Hayır, %29 Evet oranındayken, daha sonra bu destek kısa zamanda %51 Evet oranına doğru yükselmişti.³⁶ Lakin tartışma daha sonraları parlamento seviyesine kaymış ve muhalefet partilerinin yanında koalisyon ortağı olan Komeito bile Abe'nin teklifine bir türlü sıcak bakamamıştı.³⁷ Abe önerdiği yeni ordu üzerine şüpheleri gidermek adına sivil denetime vurgu yapan yeni bir fıkra önerse de seçime kadar herhangi bir kazanım elde edemedi. Ekim 2017'de yapılan seçimlerde yeniden seçimi %33,28'lik oyla kazanan Abe'nin Liberal Demokratik Partisi, yeniden %12'lik oy sahibi Komeito ile koalisyonu kurmuş ve parlamentoda üçte ikilik bir üstünlüğe sahip olmuştu.³⁸ Seçim sonrası parlamentodaki ilk konuşmasında Abe, anayasanın revize edilmesi konusundaki tartışmayı derinleştirmek için siyasi partilere çağrıda bulundu ve "geniş tabanlı bir anlaşmaya" yönelik kamuoyu tartışmasını hızlandırmaya çağırırdı.³⁹ Ancak Abe'nin seçim galibiyeti sonrası bile değişiklik hatırlatması, yeniden siyasi partiler arasındaki gerilim ve gerginliği arttırdı ve şuan ülkenin en sıcak gündemini hala anayasa değişikliği meselesi teşkil etmektedir. Son olarak geçtiğimiz günler içerisinde Abe ve iktidar partisinin, konuyu başka bir kurumsal dizayn tartışması üzerinden yönettiği iddia edilebilir. Bu sefer konu doğrudan anayasa üzerinden değil, anayasa değişikliği için kritik öneme sahip olan referandum yasası üzerinden yürütülmektedir.⁴⁰ Anayasa referandum yasalarını değiştirmeyi hedefleyen bu yeni tartışma da, yine veto aktörlerini aşp halka daha kolay giderek referandum yoluyla arzu edilen sonuca ulaşmayı içermektedir.

Mobilizasyon çağında hem belli büyüme oranlarıyla hem de dinamik ve çeşitlilik arz eden nüfuslarıyla en ilginç deneyimleri yaşayan ülkeler Güney Asya coğrafyası ülkeleridir. Burada da başı dünyada büyüme oranlarında ikinci sırada yer alan Hindistan çekmekteyken, kurumsal tartışmalar da ülkede en önemli gündemi teşkil etmektedir. 2014'te uzun süreli Kongre Partisi yönetiminden sonra iktidarı alan Modi liderliğindeki milliyetçi-muhafazakar Hindistan Halk Partisi (BJP), bir taraftan ülkeyi küresel ekonomiye entegre etme amacıyla birçok yapısal ve kurumsal reformu hayata geçirirken bir taraftan da değişen iç ve dış politik şartlara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla devlet kurumlarının dizaynına öncelik vermek istemiştir. Tabi yapısal ekonomik dönüşümün doğurduğu köylüler, çiftçiler ve madenciler gibi mağdur kesimlerin yanında, Modi yönetiminin politikalarından rahatsız olan etnik, dini, kast ve cinsiyet grupları gibi toplumsal kesimlerin mobilizasyonlarına da şahit olunmuştur.⁴¹ Bu kapsamda Modi yönetimi kimi zaman Keşmir'de olduğu gibi yoğun

³⁶ "Half Of Japan's Population Supports Amendment Of Article 9 Of Constitution", WRAL, 29.05.2017, <http://www.wral.com/japan-public-split-on-idea-to-cite-military-in-constitution/16729776/>.

³⁷ "Japan's Ruling Coalition Divided On Constitutional Amendment", Nikkei Asian Review, 06.10.2017, <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Japan-s-election/Japan-s-ruling-coalition-divided-on-constitutional-amendment>.

³⁸ "Ruling Coalition Wins Two-Thirds Of Seats In Lower House Election", The Mainichi, 23.10.2017, <https://mainichi.jp/english/articles/20171023/p2a/00m/Ona/006000c>.

³⁹ "Japan's Prime Minister Seeks 'Broad-Based Agreement' On Constitutional Revision", The Diplomat, 31.01.2018, <https://thediplomat.com/2018/01/japans-prime-minister-seeks-broad-based-agreement-on-constitutional-revision/>.

⁴⁰ "Critics Flag Up 'Flaws' In Constitution Referendum System", Kyodo News, 14.02.2018, <https://english.kyodonews.net/news/2018/02/be885b99cdc4-focus-critics-flag-up-flaws-in-constitution-referendum-system.html>.

⁴¹ "Dalit Movements Across India Will Be A Front Against Hegemonic Nationalism", Hindustan Times, 18.04.2018, <https://www.hindustantimes.com/opinion/dalit-movements-across-india-will-be-a-front-against-hegemonic-nationalism/story-r1ZbCuAYqNDNoRkD8wIFhM.html>; "Month After Long March To Mumbai, Farmers To Protest Again On June 1", Hindustan Times, 10.04.2018, <https://www.hindustantimes.com/pune-news/month-after-long-march-to-mumbai-farmers-to-protest-again-on-june-1/story-HckEzk9uI8XqIN2ezMCWqQ.html>; "Rahul Reaches India Gate To Lead Midnight March Against Atrocities On Women", Business Standart, 13.04.2018, http://www.business-standard.com/article/news-ani/rahul-reaches-india-gate-to-lead-midnight-march-against-atrocities-on-women-118041300024_1.html.

askeri güç kullanmış⁴², kimi zaman da Nagaland'da olduğu gibi ayaklanan gruplarla bir anlaşma çerçevesi dâhilinde anlaşmaya çalışmıştır.⁴³ Bunların dışında BJP modeli için en özgün olan şey, kast, sınıf, cinsiyet ya da yolsuzluk gibi mobilizasyonların çoğunu, Hindutva gibi gayri resmi kurumlar aracılığıyla kendine yakın toplumsal kesimleri mobilize ederek yatıştırmış olmasıdır.⁴⁴ Hindu milliyetçiliği üzerinden mobilize ettiği toplumsal kesimler üzerinden BJP, kademeli bir şekilde ele geçirdiği iktidarını sağlamlaştırmak adına yine kademeli bir şekilde yeni anayasa, yeni seçim sistemi, federalizm ve hükümet sistemi tartışmalarını da gündeme getirmeye çalışmıştır. Sistemdeki tüm kurumları Hindutva ideolojisiyle dönüştürmeye çalışan BJP'ye karşılık, başta Kongre Partisi olmak üzere muhalefetin kullandığı temel gayri resmi kurum ise sekülerizmdir.⁴⁵ Hindu milliyetçiliğine karşı sekülerizm tartışmaları aslında Hindistan'daki en temel dinamiğin gayri resmi kurumlar arası bir çatışma olduğunu gözler önüne sermektedir. Ordunun diğer Güney Asya ülkelerine nazaran müdahaleci olmadığı Hindistan'da siyasete müdahale edebilecek en önemli siyasal kurum yargı organıdır. Indra Gandhi döneminde zirve yapmış olan yargı-siyaset gerilimi, bugünlerde birbirlerine karşı çok fazla müdahaleci olmamakla birlikte, hükümetin Arakanlıları sınır dışı etme⁴⁶, Aadhaar Kimlik Kartlarının⁴⁷ zorunlu kullanımı kararlarına müdahale eden Yüksek Mahkeme'nin bir veto aktörü olarak gücünün mevcudiyeti her zaman bilinegelmiştir.

Güney Asya'daki diğer ülkelere de baktığımız zaman, kurumsal tartışmaların siyasal mücadelelere en fazla ev sahipliği yaptığı ülke olarak Pakistan görülebilmektedir. Öyle ki Pakistan Güney Asya'da askeri kurumun siyasete en fazla müdahale ettiği ülke zaten bilinmektedir.⁴⁸ Aslında 2013'te düzenlenen genel seçimler ardından ülkenin yeniden demokrasiye geçişi tartışılmış ve siyasal istikrarın öneminin farkına varılmıştı. Kazanan Navaz Şerif liderliğindeki muhafazakâr Pakistan Müslüman Ligi (Navaz) idi, ancak 2014'te meydana gelen Peşaver Saldırıları güvenlik gerekçeleriyle orduya ve askeri mahkemelere büyük yetkileri geri veriyordu.⁴⁹ Kısaca askerin geri dönüşü yaşanıyordu. Askerin iç ve dış politikayı belirleyen temel aktör olduğu tartışılıyorsa da, Başbakan Şerif süresi dolan Pakistan Silahlı Kuvvetleri Komutanı General Rahil Şerif'in yerine Tümgeneral Kamar Cavid Bacva'yı atayarak ülkede normalleşmeye doğru gidildiğinin mesajını veriyordu.⁵⁰ Bu normalleşme yanılısamasının tamamen son bulduğu an ise Pakistan Yüksek Mahkemesi, yolsuzluk soruşturmasının ardından Başbakan Navaz Şerif'in herhangi bir kamu görevinde bulunmasına yasak koydu ve

⁴² Sameer Yasir, "Deadly Clashes in Kashmir Between Indian Army and Militants", The New York Times, 01.05.2018, <https://www.nytimes.com/2018/04/01/world/asia/kashmir-militants-indian-army.html>.

⁴³ "For First Time In 20 Years, Naga Peace Talks Held Inside Nagaland", NDTV, 24.10.2018, <https://www.ndtv.com/india-news/for-first-time-in-20-years-naga-peace-talks-held-inside-nagaland-1766172>.

⁴⁴ Kapil Vachhar, "Hindutva: Influences and Effects on the Liberal Secular Democracy of India", India Fusion, 19.01.2016, <https://indianfusion.aglasem.com/1787/hindutva-influences-effects-on-the-liberal-secular-democracy-of-india/>.

⁴⁵ Bkz. Gautam Maitra, **Hindutva and Secularism: Indian Perspective**, Createspace Independent Pub, 2014.

⁴⁶ "Indian Supreme Court to Hear Rohingya Deportation Case", Tele Sur, 1 Eylül 2017, <https://www.telesurtv.net/english/news/Indian-Supreme-Court-to-Hear-Rohingya-Deportation-Case-20170901-0011.html>.

⁴⁷ "Nobody Should be at Disadvantageous Position for Want of Aadhaar: Supreme Court", NDTV, 15.10.2018, <https://www.ndtv.com/india-news/nobody-should-be-at-disadvantageous-position-for-want-of-aadhaar-supreme-court-1232367>.

⁴⁸ Najiyah Khan, "Civil-military relations: A case study of Pakistan", UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones, 2010, s.33-49.

⁴⁹ Ahmed Rashid, "How Peshawar Massacre Changed Pakistan", BBC, 13.12.2015, <http://www.bbc.com/news/world-asia-35051628>.

⁵⁰ "Pakistan PM Nawaz Sharif Appoints New Army Chief", Straits Times, 26.11.2016, <http://www.straitstimes.com/asia/south-asia/pakistan-pm-nawaz-sharif-appoints-new-army-chief>.

kararın ardından Şerif istifa etmek zorunda kaldı.⁵¹ Şerif taraftarları tarafından karar, bir yargı darbesi olarak görülse de, parlamentoda çoğunlukta olan Pakistan Müslüman Ligi (Navaz), Şerif'in yerine Başbakanlık makamına gelen Şahid Hakan Abbasi yönetiminde Adalet Bakanlığı'na yargı'nın hesap verebilmesini arttıran ve yargı karşısında yasamayı güçlendiren bir anayasa değişim taslağı hazırlattı.⁵² Ancak bu anayasal değişim hedefi, Senato Başkanlığı seçimlerinde Pakistan Halk Partisi ve Pakistan Adalet Hareketi'nin adayı olan Sadik Senjrani'nin seçilmesiyle suya düşmüş görünmektedir.

Güney Asya'nın diğer iki önemli ülkesi Nepal ve Bangladeş'e bakacak olursak, Nepal 2015'te yeni anayasasını kabul etmesiyle en genç anayasaya sahip ülke olarak öne çıkmıştı. Lakin yeni anayasaya rağmen, ülkedeki temel kurumsal sorunlar çözülememişti. Başta siyasal partilerin ittifakını bile belirleyen konu federalizm tartışmasıydı ve seçimlerin ardından anayasal değişim tartışması hemen yeniden gündeme oturmuştu.⁵³ Nepal Kongresi ve Maoçu Merkez Parti federal ittifakta yer alırken; Nepal Komünist Partisi ve meclis içerisindeki diğer küçük partiler federal yapıya karşı duruyorlardı. Ağustos 2017'de anayasa değişikliği için parlamentoda oylamaya gidildi ve federal sistem önerisi yanında, Nepal'in tüm yerli ve resmi dilleri listelenecek ve il sınırları yeniden bir komisyon tarafından belirlenecekti.⁵⁴ Federal ittifak üçte iki çoğunluğu sağlayamadığı için anayasa değişikliğinde başarısız olursa da,⁵⁵ ülkenin en önemli gündemi hala daha bu kurumsal değişimle ilgili olmaya devam etmektedir. Bangladeş'e baktığımız zaman ise, geçtiğimiz yılın en popüler gündemi mülteci krizinden sonra siyaset ve yargı arasındaki mücadeleler olmuştur. Eylül 2014'te on altıncı anayasa değişikliğini gerçekleştiren ülkede değişiklik aracılığıyla, parlamentonun yüksek mahkeme yargıçlarını üçte iki çoğunluğun sağlanmasıyla verimsizlik ve suiistimal gerekçesiyle görevden alabilmesine izin verilmişti.⁵⁶ 2016 yılında bir grup Yüksek Mahkeme Yargıçısı'nın dilekçe vererek değişikliğin yasal dayanağına itiraz dilekçesini sunmuş ve bir sene sonra Yüksek Mahkeme dilekçeleri haklı bularak parlamentonun elinden yargıçların görevlerine son verebilme yetkisini almıştı.⁵⁷ Ülkedeki Başbakan Şeyh Hasina liderliğindeki yasama ve yürütme tarafından Yüksek Mahkeme'nin Temyiz Organına götürülse de karar iptalin doğru olduğu yönünde yeniden verilmişti. Diğer yandan yargı, önümüzdeki günler içerisinde daha önce anayasaya dayanarak yetkisiz kılınan eski Başbakan Halide Ziya'nın bu yıl gerçekleştirilecek olan seçimlere katılıp katılamayacağını kararını da

⁵¹ "Nawaz Sharif Resigns Following SC Verdict", Pakistan Today, 28.06.2017, <https://www.pakistantoday.com.pk/2017/07/28/nawaz-sharif-resigns-following-sc-verdict/>.

⁵² "Draft Constitutional Amendment In Pakistan Would Give Legislature More Power Over Justices", Constitution Net, 09.02.2018, <https://www.constitutionnet.org/news/draft-constitutional-amendment-pakistan-would-give-legislature-more-power-over-justices>.

⁵³ Prabindra Shakya, "Will Nepal Finally Break The Cycle Of Constitutional Paralysis And Hold Local Elections?", Constitution Net, 02.05.2017, http://www.constitutionnet.org/news/will-nepal-finally-break-cycle-constitutional-paralysis-and-hold-local-elections?utm_content=buffer94445&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer.

⁵⁴ "Nepal Government To Put Constitutional Amendment Bill To Voting", India Finance News, 14.08.2017, <https://www.indiafinancenews.com/nepal-government-to-put-amendment-bill-to-voting-next-week/>.

⁵⁵ "Nepal Fails To Pass Constitution Amendment", Constitution Net, 22.08.2017, http://www.constitutionnet.org/news/nepal-fails-pass-constitution-amendment?utm_content=buffer2f357&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer.

⁵⁶ "Constitutional Amendment Hearing Heats Up", Dhaka Tribune, 09.05.2017, <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/court/2017/05/09/constitutional-amendment-hearing/>.

⁵⁷ "Bangladesh Supreme Court Scraps Parliamentary Authority To Impeach Judges", Indian Express, 03.07.2017, <http://www.newindianexpress.com/world/2017/jul/03/bangladesh-supreme-court-scraps-parliamentary-authority-to-impeach-judges-1623661.html>.

verecektir.⁵⁸ Yani şuan Bangladeş'teki yargı, siyasete karşı sahip olduğu gücünün yanında ülke siyasetinin geleceğini de etkileyebilme kapasitesi olduğu söylenebilir.

Güney Asya siyaseti için mobilizasyonun daha yoğun olduğu modellerde farklı bir kurumsal müdahalenin, sıkıyönetim ya da olağanüstü hal uygulamalarının da ortaya çıktığını gözden kaçırmamak gerekiyor. Bu doğrultuda en güzel örnekler, Sri Lanka, Maldivler ve Filipinler örnekleridir. Örneğin Sri Lanka'da otoriter Rajapaksa yönetiminin 2015'teki seçimlerde yenilerek Devlet Başkanı olarak başa geçen Sirisena yönetimi, iktidarın ilk günlerinden beri yeni bir anayasa vurgusu yapmaktaydı. Devlet Başkanı Sirisena'ya yakınlığıyla bilinen Ranil Wickremesinghe'nin Başbakan olmasının ardından da yeni anayasa ile ilgili olarak hemen bir taslak hazırlanmıştı.⁵⁹ Devletin organlarından isimlendirilmesine, seçim sisteminden federal yapıya ve Budizm'e anayasal statü verilmesine kadar her konuda anlaşma sağlanıldığı konusunda açıklama yapıyordu. Hatta Sri Lanka Yüksek Mahkemesi, federalizmi savunmanın bir bölücülük anlamına gelmediği noktasında tespitte bulunuyordu.⁶⁰ Bu kararlar ilk kez Tamil azınlığı, kendi kaderini tayin hakkına sahip bir "halk" olarak kabul edilmiş olacaktı. Lakin öncelikle üç ana Budist Meclis Şefi'nin ülkede yeni bir Anayasaya gerek olmadığını açıklaması⁶¹ ve ardından Sri Lanka Barolar Birliği'nin anayasa taslağındaki federal yapı önerisine karşı bir tavır alması⁶² tüm süreci büyük bir çıkmazın içerisine sokmuştu. Bugün hala arzu edilen yeni anayasa yapılamadığı gibi geçtiğimiz günler içerisinde Müslümanlara karşı yükselen Budist şiddet ülkede yeni bir mobilizasyonu ortaya çıkarmıştı. Güney Asya'daki en radikal Budist Şeflerin bulunduğu ülkede yükselen radikalizme karşı ise devlet mobilizasyona karşı koymanın başka bir modelini ortaya koydu ve olağanüstü hal ilan ederek çatışma sona erene kadar maksimum kontrol üzerine yoğunlaştı.⁶³

Mobilizasyonu olanüstü hal deneyimiyle aşmaya çalışan diğer bir ülke de Maldivler'dir. Maldivlerde geçtiğimiz yıl içerisinde yükselen krizin temelleri 2015'e kadar gitmektedir.⁶⁴ 2015'te yolsuzluk suçundan dolayı Yüksek Mahkeme'nin o dönemki yönetimi tarafından suçlu bulunan muhalefet lideri Muhammed Naşid tutuklanmıştı. 2017 yılına gelindiğinde Yüksek Mahkeme'nin yeni yönetimi, Naşid ve beraberindeki sekiz muhalefet lideri ve 12 muhalif milletvekilinin siyasi olarak içeride tutulduğuna karar vererek serbest bırakılmalarını istedi. Karara uymayan ve muhalefet liderlerini serbest bırakmayan şuan ki Devlet Başkanı Abdulla Yameen ve Yüksek Mahkeme arasında büyük bir gerilim ortaya çıktı.⁶⁵ Yüksek Mahkeme ilk etapta Başkan Yameen'in görevden alınması isterken, Yameen oynamak istenen politik oyuna

⁵⁸ "Next Polls To Be Held As Per Constitution: PM Hasina", Gulf Times, 19.02.2018, <http://www.gulf-times.com/story/582279/Next-polls-to-be-held-as-per-constitution-PM-Hasina>.

⁵⁹ "Sri Lanka Says Process To Draft New Constitution Moving Forward", Xinhua, 29.06. 2017, http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/29/c_136402067.htm.

⁶⁰ Asanga Welikala, "More than meets the eye? The Sri Lankan Supreme Court's decision on the proscription of the Federal Party", Constitution Net, 29.08.2017, http://www.constitutionnet.org/news/more-meets-eye-sri-lankan-supreme-courts-decision-proscription-federal-party?utm_content=buffer9db34&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer.

⁶¹ "Buddhist Clergy Say New Constitution Is 'Not Needed'", Tamil Guardian, 19.01.2017, <http://www.tamilguardian.com/content/buddhist-clergy-say-new-constitution-not-needed>.

⁶² "Sri Lanka's Bar Association Warns Constitution Proposals Lead To Federalism", Tamil Guardian, 24.01.2017, <http://www.tamilguardian.com/content/sri-lankas-bar-association-warns-constitution-proposals-lead-federalism>.

⁶³ "Sri Lanka Imposes State Of Emergency After Communal Riots", Al Jazeera, 06.03.2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/03/sri-lanka-imposes-state-emergency-communal-violence-180306080251131.html>

⁶⁴ "State Of Emergency Declared In Maldives For 15 Days", South Asia Journal, 05.02.2018, <http://southasiajournal.net/state-of-emergency-declared-in-maldives-for-15-days/>.

⁶⁵ "Supreme Court Said To Seek Impeachment Of Maldives' President", Reuters, 04.02.2018, <https://www.reuters.com/article/us-maldives-politics-explainer/supreme-court-said-to-seek-impeachment-of-maldives-president-idUSKBN1FO0PI>.

dikkat çekiyordu. Çünkü içerde olan muhalif vekiller serbest bırakıldığında Yameen'in liderliğindeki Maldivler İlerici Partisi parlamentodaki çoğunluğunu kaybedecek ve Yameen'in hükümetinin güvenoyu alması imkânsız hale gelecekti. Ülkedeki yürütme ve yargı arasındaki bu gerilim 2018 yılının başlarında Yameen yönetiminin Yüksek Mahkeme Başkanı ve bir grup üyelerini de tutuklaması nedeniyle uluslararası bir kriz halini almıştır. Batı dünyası Çin'le yakınlaşan Yameen yönetimine karşı Hindistan'ın müdahaleyi bir düşünmesini dile getirmişti.⁶⁶ İçeride Yameen yönetimine karşı yükselen sokak hareketleri ise ülkedeki ordu ve emniyetin Yameen yönetimini desteklemesi sonucu yatıştırılmıştır.

Belki Güney Asya'nın ötesinde Güneydoğu Asya'da ama kurumsal tartışmalar açısından çok önemli olan bir ülke de Filipinler. Ülke her şeyden önce uzun süredir Mindanao'daki Müslümanlarla büyük bir çatışma halindeydi ve daha Yüksek Mahkeme'nin baskın gücüne karşılık bu bölgedeki çatışmalar sayesinde Başkan Duterte sıkıyönetim ilan etmiş ve Yüksek Mahkeme de bunu kabul ederek gücün yavaş yavaş siyasete kaydığı konuşulmaya başlanmıştı. Mindanao'daki Moro Müslümanlarının mobilizasyonu diğer yandan farklı kurumsal tartışmalara da neden olmuştu. Her şeyden önce sorunu çatışmadan ziyade barışçıl yollarla çözmek isteyen Başkan Duterte, anayasal bir Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin kurulmasını destekleyeceğini açıkladı.⁶⁷ Mindanao ve tüm Filipinler'de gerçek ve kalıcı barışı tesis etmenin temelini bu şekilde atılması ise öncelikle anayasal bir değişiklik ve ardından tesis edilecek bir federal yapıyla olacaktı. Başkan Duterte 2017 Kasım ayına kadar yeni anayasa taslağının hazırlanacağını açıkladı.⁶⁸ Bunun için Duterte'nin resmi kararıyla bir Danışma Komisyonu kuruldu ve hatta parlamento ve senatodaki vekiller yeni anayasayı tartışma konusunda karar aldılar.⁶⁹ 2018 yılı içerisinde yeni bir anayasaya geçiş planlanıyordu, lakin hazırlanan taslakta Başkan Rodrigo Duterte'ye Kongre'yi feshederek geçici olarak yasama güçlerini kullanmasına izin veriliyor olması ülkede otoriterlik tartışmalarını başlattı. En son olarak muhalefetin ve eski Baş Yargıç'ın yargının yetkilerinin kısıtlandığını iddia etmeleri⁷⁰ sonrası ise konunun önümüzdeki süreçte iyice politikleşeceğini bizlere göstermektedir.

Son olarak Türkiye'deki muhafazakâr siyasete bakacak olursak, farklı düzeyde ve biçimde mobilizasyonlara rağmen politik gelişme lehine kurumların nasıl rasyonalize edildiğine dair incelenmesi gereken bir modelle karşılaşılacaktır. Öyle ki muhafazakâr siyasetin temsilcisi olmasına rağmen, iktidara geldiği 2002 yılından bu yana AK Parti iktidarı ekonomik, sosyal ve politik değişimin ısrarcısı olmuştur. Bu doğrultuda sırasıyla yapısal reformlar ve yeni ekonomik model ile küresel ekonomiye entegre olunmuş, orta sınıflar hızla büyümüş ve birçok veto aktörüne rağmen kademeli bir kurumsal dizayn stratejisi izlenmiştir. AK Parti siyasetinin buradaki temel ince noktası kurumsal tartışmaları değişimin merkezine koymasındır. Nitekim AK Parti'nin kuruluşundan bu yana lideri olan Recep Tayyip Erdoğan kurumsal çerçeveyi ve kuralları biçimlendirebilmek adına yasamayı çok sıkı kontrol etmiş, daha büyük dizaynlar adına 2000'li yılların ortalarından bu yana yeni anayasa ve hükümet sistemi tartışmalarını başlatmış ve yasamanın moral olarak yeterli olmayabileceği durumlarda

⁶⁶ Arafat Kabir, "The Maldives Crisis: Will India Intervene?", The Diplomat, 27.02.2018, <https://thediplomat.com/2018/02/the-maldives-crisis-will-india-intervene/>.

⁶⁷ "Duterte To Support 'Constitutional' Bangsamoro", Inquirer, 17.07.2017, <http://newsinfo.inquirer.net/914658/duterte-to-support-constitutional-bangsamoro>.

⁶⁸ "House Eyes Approval Of New PH Federal Constitution By November", Manila Bulletin, 28.08.2017, <https://news.mb.com.ph/2017/08/28/house-eyes-approval-of-new-ph-federal-constitution-by-november/>.

⁶⁹ "Philippine Lawmakers Move Toward Switch To Federal System Of Government", Reuters, 16.01.2018, <https://www.reuters.com/article/us-philippines-politics/philippine-lawmakers-move-toward-switch-to-federal-system-of-government-idUSKBN1F50R1?il=0>.

⁷⁰ "Ex-CJ Davide: Cha-Cha's Threats To Judiciary Meant For Dictatorship", Rappler, 26.02.2018, <https://www.rappler.com/nation/196963-charter-change-forum-dlsu-davide-judiciary>.

2007, 2010, 2017 yıllarında anayasa değişikliği referandumlarına gitmiştir.⁷¹ Buna karşılık kuralların saptanmasında etkisiz kalan eski ya da yeni veto aktörleri 2000'li yıllardan bu yana farklı şekillerde varlığını hissettirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda kimi zaman yasama aksatılmaya çalışılmış; kimi zaman ordu siyaseti baskılamaya çalışmış; kimi zaman siyaset yargı aracılığıyla dengelenmeye çalışılmış; kimi zaman da sokak hareketleri organize edilmiştir.⁷² Hatta bazen PKK gibi terör örgütleri devreye sokularak şiddet eylemleri en üst seviyeye çıkarılmaya çalışılmıştır. Sonuçta hem toplumsal taleplere daha iyi cevap verebilmek hem dönüşen küresel sisteme adapte olabilme hem de tüm baskılar karşısında özerk kalabilme adına anayasa değişikliğinden yeni başkanlık sistemine arzu edilen tüm kurumsal dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak eskiden birer veto aktörü olan ordu, yargı gibi kurumların yasama ve yürütmeye olan ilişkileri son derece normalleşirken; siyasi partiler yasanın seçim sistemine kadar ihtiyaç olarak görülen kurumsal tartışmaların da dizayn sürecine dahil edilme planı devam etmektedir. Son olarak mobilizasyonların irrasyonelleştiği 15 Temmuz Darbesi sonrası AK Parti, yasal ve demokratik düzenin korunması adına benzer modellerde de görülebileceği üzere olağanüstü hal seçeneğine başvurabilmiştir. Olağanüstü hal ve Kanun Hükmünde Kararnameler, eleştirilenin aksine, yoğun mobilizasyon ortamında küçük kural paketleri olarak sistem içi bileşenlere davranış kalıpları çizmiş, sistemin istikrarını korumuş ve demokratik düzen sonucuna katkı sağlamıştır.

SONUÇ

- Doğal felaketler, iklim değişikliği, yoksulluğun değişen dağılımları ve eşitsizlik tartışmaları, demografik ve kentsel dönüşümler, küresel ve bölgesel jeopolitik değişimler ve ortaya çıkan yeni teknolojiler gibi hangi sebeple ortaya çıkmış olursa olsun küresel siyasetin önemli tartışma konularından biri olan mobilizasyonlar, belirsizlik, başkaldırı, istikrarsızlık ve öngörülemezlik gibi durumları ortaya çıkarabilmektedir. Bu mobilizasyonların giderilmesinin, literatürde daha çok sivil toplumun geliştirilmesi yoluyla mümkün olabileceği tartışılmaktayken; yapılan vurgu da daha çok toplumsal ve kültürel değer ve değişkenler üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmada, bu sosyoloji ağırlıklı değerlendirmelerin, değerli görülmeyle birlikte, meselenin bir yanını eksik bıraktıkları düşünülmektedir.

-Buradaki kanaate göre söz konusu mobilizasyonlara yönelik en iyi panzehir kurumlardır. Kurumlar, kendi norm, kural ve değerleri üzerinden belli sınırlar koyan, bu sınırlar aracılığıyla davranış kalıplarını şekillendiren ve neticede sonuca etki eden yapılarıyla mobilizasyonlara karşı en iyi çerçeve çizen resmi ya da gayri resmi formlardır. Başka bir deyişle söz konusu mobilizasyonlar için bugüne kadar öncelenen toplumsal ve kültürel değer ve değişkenler yaklaşımları yerine, burada siyasi ve kurumsal faktörler vurgulanmaktadır. Kurumların öncelliği ile kaos, hiyerarşi ve mobilizasyonun temel karakter olmaya başladığı dünyada siyasal düzen, istikrar ve demokrasi sonucu daha elde edilebilir hale gelebilecektir.

-Bugün önemli küresel siyaset aktörleri aslında kurumların önemini yeniden keşfetmişe benzemektedirler. Uluslararası ilişkilerde artan anarşi, düzensizlik, çatışma ve lidersizlik tartışmaları, bir bağlamda uluslararası düzen, hukuk ve örgütler gibi daha idealist platformların gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu açıdan daha fazla uluslararası hukuka vurgu yapılırken, pratikte daha fazla kurumsallaşma ve

⁷¹Bkz. "Türkiye Referandum Seçim Tarihi", Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/secim/referandum/>.

⁷² Yasamanın aksatılması, en son olarak mecliste anayasa değişiklik tekliflerinin görüşülmesi esnasında muhalefetin oy kullanmayı aşırı derecede yavaşlatmasıyla görülmüşken; ordunun siyaseti baskılamasına TSK'nın 2007'de yayınladığı e-muhtıra örnek olarak gösterilebilir. Yine yargının siyasete müdahalesine 17/25 Aralık'ta FETÖ'nün organize etmeye çalıştığı yargısal aktivizm bir örnek teşkil edebileceken; 2013'te düzenlenen Gezi Parkı eylemleri açısından benzer bir örneğe karşılık gelebilmektedir.

işbirliğine gidilerek bölgesel ya da uluslararası örgütler aracılığıyla yeni ekonomik, siyasi ve idari rejimler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu değişen küresel yapılanma benzer şekilde ülkelerin iç siyasetlerinde de değişime ayak uydurmalarını sağlayacak kurumsal dönüşümleri zorunlu kılmıştır. Bu dönüşümü daha önce sağlayan aktörlerin daha avantajlı bir konum elde edecekleri şüphe götürmezken, bu kurumsal tartışmalar da siyasetin en önemli gündemini teşkil etmiştir. Çalışmamızda da daha çok dahili siyasetler içerisinde geçen kurumsal tartışmalar analiz edilmeye çalışılırken, söz konusu küresel trendin farklı aktörler açısından nasıl deneyimlendiğine bakılmaya çalışılmıştır.

-Analiz birimi olan ülkeleri sınırlama açısından bir diğer ölçek daraltma ise daha çok muhafazakâr ülkelere bakmaya çalışmamızla ilgiliydi. Küresel sol siyaset, bugüne kadar daha çok sosyale odaklanırken; muhafazakâr siyaset çoğunlukla siyasal bağlam ve kurumsal faktörlere öncelik tanıyordu. Çalışmada bir anlamda dile getirilen bir eleştiri ise son dönem küresel ve ulusal politik değişimler tartışmalarında muhafazakâr siyasetin sosyale ve aşağıdan dönüşüme gereğinden fazla odaklanarak kurumları ve siyasal bağlamı fazlasıyla ihmal ettiği üzerinedir. Bu açıdan muhafazakâr siyasetin kritik meselelerde nasıl kurumlara başvurduğu incelenmeye çalışılmıştır.

-Çalışmada Batı dünyasından Doğu dünyasına, Güney Asya'dan Türkiye'ye kadar incelenmeye çalışılan ülke örneklerinde görülmektedir ki, tüm güncel siyasal tartışmaların merkezinde kurumlar bir şekilde yer almaktadır. İster sosyal ister politik mobilizasyonlar söz konusu olsun, kurumların ya bir sosyo-politik inşa aracı olarak ya da bir veto aracı olarak kullanıldığı önemli bir gerçektir. Kurumlara başvurmakta çok deneyimli olan muhafazakâr siyasetin özellikle iktidarda olduğu yerlerde, muhafazakâr siyaset, kademeli bir sosyo-politik inşa için kurumlara başvurmuş ve gerektiği zaman mobilize olan kurumları da dizayn etmeye çalışmıştır. Bu ülkelerde karşılaşılan muhalefet modeli ise, genellikle kurumları bir veto aracı olarak kullanma çabası içerisinde olmuştur.

- Kurumların başvurmadaki içeriğe bakılacak olursak da, muhafazakâr siyasetin öncelikle yasama ve yürütmeye nasıl hâkim olduğu önemli bir önceliktir. Meclis, demokratik ülkeler için en önemli kural koyma aracıyken, mobilizasyonların oranı ve seviyesi yürütmenin daha sağlıklı ve istikrarlı bir yönetim için yetkilerini arttırma zorunluluğuna yol açabilmektedir. Yasama ve yürütmenin muhalif güçler tarafından veto edilişi ise eskiden askeri daha fazla ön plana çıkartıyorken, şuan bir adım öne çıkan politik kurum yargı haline gelmiştir. Yargı organı, birçok modelde siyasete müdahalelerde bulunmaya çalışmışken, muhafazakâr siyaset değişimi sağlamakta zorlandığı durumlarda anayasa değişikliği tartışmalarına aracılık etmiştir. Daha üst düzey yıkıcı mobilizasyonlar söz konusu olduğunda ise, muhafazakâr yönetimler olağanüstü hal seçeneğine başvurabilmiş ve düzenin idamesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu tercihler, kurumların resmi boyutuyla ilgilidir.

-Kurumlara başvurmada bir de gayri resmi içerik bulunmaktadır ve belki de önümüzdeki süreçte en az resmi siyasal kurumlar kadar önem arz edecek tartışmalara ilham verebilecektir. Bu gayri resmi kurumlar, Hindistan örneğinde olduğu gibi fikir, ideoloji, inanç ve değerlerin sosyo-politik dönüşümde bir çerçeve yardımıyla bulunabilmesi anlamında ele alınabilmekteyken; ABD örneğinde Kongre'nin resmi yetkileri içerisinde bulunmayan konularda bir gayri resmi kapasiteye sahip olarak veto edebilmesi iddialarında olduğu gibi tartışılabilir. Buradaki kritik eşik, bu ikinci örnekteki gayri resmi kapasitenin muhafazakar siyasetin kontrolündeki kurumlarda kullanılınca ne olacağıyla ilgilidir. Belki de önümüzdeki günlerde kurumsal literatürün en önemli tartışma konusu bu olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arendt, Hannah; The Origins Of Totalitarianism. New York: Harcourt Brace, 1973.
- Asia Foundation, "Building Partnerships Between Local Authorities and Citizens: A Training Module to Mobilize and Empower Citizen Groups", The Asia Foundation, the Ministry of Local Government and Provincial Councils, and the Sri Lanka Institute of Local Governance, 2008, <https://asiafoundation.org/resources/pdfs/09BuildingPartnershipsBetweenLACitizens.pdf>.
- Barber, Benjamin; Jihad Vs. Mcworld: How The Planet Is Both Falling Apart And Coming Together And What This Means For Democracy, New York: New York Times Books, 1995.
- Beck, Ulrich; The Metamorphosis of the World: How Climate Change is Transforming Our Concept of the World, Polity Press, Cambridge, 2016.
- Berman, Sheri; 1997. "Civil Society And Political Institutionalization" American Behavioral Scientist, 40 (5), pp. 562-574.
- Berman, Sheri; Civil Society And The Collapse Of The Weimar Republic, World Politics, 1997, s. 49.
- Berman, Sheri, Ideational Theorizing In The Social Sciences Since 'Policy Paradigms, Social Learning And The State'. Governance, 26(2), 2013, s. 217-237.
- Chafetz, Josh; Congress's Constitution: Legislative Authority and the Separation of Powers, Yale University Press, New Haven, CT: 2017.
- Crouch, Colin; Collective Behavior: An Examination Of Some Stereotypes, Social Problems, 15, 1968.
- Foley, Michael W. & Edwards, Bob; The Paradox of Civil Society, Journal of Democracy, 7(3), 1996, s.38-52.
- Friedman, Thomas L.; "Average Is Over", New York Times, 24.01.2012, <https://www.nytimes.com/2012/01/25/opinion/friedman-average-is-over.html>.
- Fukuyama, Francis; "The Decay of American Political Institutions", American Interest, 8.12.2013, <https://www.the-american-interest.com/2013/12/08/the-decay-of-american-political-institutions/>.
- Fukuyama, Francis; The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order, Profile Books, London, 1999.
- Gusfield, Joseph R.; Mass Society And Extremist Politics; American Sociological Review, 1962, 27.
- Halebsky, Sandor; Mass Society And Political Conflict: Toward A Reconstruction Of Theory, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1976.
- Horn, Jessica; Engendering Social Movements: Evolution, Definitions, Debates And Resources. Gender And Social Movements Overview Report, Brighton: BRIDGE Gender and Social Movements, Institute of Development Studies, 2013.
- Huntington, Samuel; Political Order In Changing Societies, New Haven, Yale University Press, 1968.
- Kharas, Homi, "The Emerging Middle Class in Developing Countries", Brookings Institution, June XX, 2011, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf.
- Komhauser, W., The Politics Of Mass Society; London: Routledge Kegan Paul, 1960.
- Leftwich, Adrian & Sen, K., Beyond Institutions: Institutions and Organizations in the Politics and Economics of Poverty Reduction - Thematic synthesis of research evidence. DFID-funded Research Programme Consortium on Improving Institutions for Pro-Poor Growth (IPPG), University of Manchester, Manchester, 2010, [http://www.ippg.org.uk/8933_Beyond%20Institutions.final%20\(1\).pdf](http://www.ippg.org.uk/8933_Beyond%20Institutions.final%20(1).pdf).
- Levi, Margaret; Social And Unsocial Capital: A Review Essay Of Robert Putnam's Making Democracy Work, Politics and Society, 24, 1996, 46-55.

- Menocal, Alina Rocha; “Social Movements”, GSDRC, September 2016, www.gsdrc.com.
- Meyer, David S. ve Tarrow, Sydney; The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century., Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 1998.
- North, Douglas, Institutions, Institutional Change, and Economic Performance, Cambridge University, New York, 1990.
- Parkin, Frank; Middle Class Radicalism; Manchester, UK: Manchester University Press.
- Pinard, Maurice; Mass Society And Political Movements: Anew Formulation, American Journal of Sociology, 1968, 682-690.
- Pinard, Maurice; The Rise Ofa Third Party: A Study Of Crisis Politics, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1971.
- Tarrow, Sydney; Power In Movement: Social Movements And Contentious Politics, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1994, s.1-28.
- Tocqueville, Alexis de., Democracy in America. New York: Harper & Row, 1969.
- UNICEF, “Social Mobilizaion: Communication for Development (C4D)”,UNICEF, 2014, http://www.unicef.org/cbsc/index_42347.html.
- Unsworth, Sue; An Upside Down View Of Governance, Brighton, IDS, 2010, <http://www2.ids.ac.uk/gdr/cfs/pdfs/AnUpside-downViewofGovernance.pdf>.
- Wolfinger, Raymond; “America's Radical Right: Politics And İdeology”, Ed. David Apter, Ideology and Discontent, New York: Free Press, 1964.
- World Inequality Report, 2018, <http://wir2018.wid.world/part-4.html>.
- Yafei, He; “Political Decay Leads to Institutional Crisis”, China Focus, 15.08.2018, <https://www.chinausfocus.com/political-social-development/political-decay-leads-to-institutional-crisis>.